

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

שמיני תשב"א

זאת התיה אשר תאכלו

- בפרשת מאכלות אסורות טמון ענין התרוממות ישראל מכל האומות
- כלי יקר: סימני הטומאה של בעלי חיים טמאים מורים על שורש הטומאה של האומות העולם • מקום שעברו שם עבודה זרה אסור לעשות שם מקום תורה ועבודה • לשון "הבדלה" בין טהור לטמא, שיידך רק במקום שאין ניכר להדיא החילוק שביניהם • באם היו האומות מקבלין התורה, כבר היה נעשה אז ביטול הגמור לעבודה זרה • עיקר טעם שאסרה התורה מאכלות האסורות, לפי שהם מזיקים להנפש, ולא רק להגוף • מעשה בני אדם משפיע גם על הבעלי חיים • בדור האחרון אין עצה רק להביט על דורות הראשונים ולילך בדרכם • רמ"ע מפאנו: טעם הגלות, לטהר את האויר בכל העולם, שיהיה מוכן להשראת השכינה ולקדושת ארץ ישראל •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאריות ישראלי לא יעשו עֲקֻלָּה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשָּׁכַח בְּאַהֲלֵיךָ עֲקֻלָּה (איוב א', ד').

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס קפח

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16-3-321

צו הערן די יעקאדינג:
דרוק 1. - פאר קונטרס
188
פאר הערות דרוק 3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו
צענטראלע נומער:
929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

הר"ר לוי משה בירנבוים הי"ו
לרגל אירוסיו בתו הכלה עב"ג
החתן יעקב נ"י בן הר"ר יואל טירנויער הי"ו

הר"ר יצחק שלמה וויינשטאק הי"ו
לרגל אירוסיו בנו החתן מאיר נ"י
עב"ג בת הר"ר משה סג"ל קרויס הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזַכְרוֹן •

הרב הגאון המפורסם, מרבין תורה ומורה הוראה מובהק, היה
משים לילות כימים להשיב לשואלים, מסר עצמו לתלמידיו
בלב נפש חפצה, ודאג להעלותם בדרכי לימוד התורה
בהבנה יתירה, שפך נפשו בתפלתו בנעימות
הרב יעקב אלעזר ז"ל מענדלאוויטש
בן הרה"ח ר' יהושע שליט"א
רב ברב"מ ד' "הלכה ברורה" ומח"ס "הלכה ברורה" על שו"ע
נפטר ג' אייר תש"פ

האי גברא רבה, גדול בתורה ובחכמה, מופלג ומפורסם במדות
מוכות, ענותן ושפל ברכ, הסתפק במועט, הטיב לשבויר לב,
ובשכלו הישר עסק בהבאת שלום, תלמיד חביב ועבד נאמן
של רביה"ק זי"ע, וזכה להנך אלפי תלמידים בשיטתו הברורה
הרה"ח ר' יהודה ז"ל ראזענבערג
בן רבי דוד הכהן ז"ל
מנהל מחנה רב טוב ובית האופה של מצות שמורה
נפטר ג' אייר תשנ"ו

הרה"ח המפורסם, הונהג בתורה בכל עת בחשק,
והתפלל ביגיעה ובהשתפכות הנפש, צדהלתו על פניו,
שימש תלמידי חכמים, וכתת רגליו לעזור לנצרכים
רבי שמואל יצחק ב"ר משה ז"ל ראבי
תלמיד רביה"ק זי"ע ודבוק במשנתו ובדרכו
נפטר כ"ח ניסן תש"פ

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת זאת החיה אשר תאכלו

במדרש וברש"י: לאמר אליהם, שיאמר לאלעזר ולאיתמר

[וידבר ה' אל משה ואל אהרן] לאמר אליהם. דברו אל בני ישראל [לאמר], זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה וגו'.

זאגט רש"י^א, לאמר "אליהם", פאר אלעזר ואיתמר. [ווארן] איך קען נישט זאגן [אז] לאמר אליהם גייט ארויף [ער זאל זאגן] פאר 'אידן', [ווייל] ס'שטייט דאך נאכאמאל דברו אל בני ישראל. איבערדעם זאגט רש"י, ס'גייט ארויף דער לאמר אליהם פאר אלעזר ואיתמר.

און ס'איז א מאמר חכמינו ז"ל דא אויפן אָרט^ב.

ב

קושיא א

ויש להבין דהלא גם שאר התורה נאמרה מקודם לאלעזר ואיתמר, ולמה נזכר זאת בפרשה זו דייקא

א אָבער דאָס אַליין איז אויך אַ פֿלאַ, וואָס האָט מען עפּעס 'דאָ' געהייסן זאָגן פֿאַר אלעזר ואיתמר, מער ווי די 'גאַנצע תורה' [שנאמרה גם כן לאלעזר ואיתמר בפני עצמם].

[שהרי] די גמרא זאגט דאָך^ג כיצד סדר משנה, [אז] די 'גאַנצע תורה' איז דאָך אַזוי געווען, ער האָט קודם געזאָגט פֿאַר אהרן ובניו, [ואחר כך להזקנים ולכל העם]. פיר מאָל עפּעס איז אויסגערעכנט [למד כל אחד פרקו]. דערנאָך [שנה להם אהרן ובניו] האָבן זיי איבערגעזאָגט, ווי די גמרא רעכנט אויס אין עירובין.

[וואס כן צריך ביאור מאי שנא בפרשה זו], פֿאַרוואָס שטייט דער לאמר [אליהם] פֿאַר אלעזר ואיתמר.

ג

קושיא ב

וכן צריך ביאור באומרו אל משה ואל אהרן, למה הוצרך להזכיר זאת בפרשה זו דייקא

(ב) און דער אל משה ואל אהרן, וואָס זאָגט ער עפּעס [כן בפרשה זו דייקא].

ד

קושיא ג

הרמב"ן מפרש לאמר אליהם, שיאמר להכהנים שהם מורי העם, שזוהירו את העם בזה, להבדיל בין הטמא ובין הטהור נאָר דער רמב"ן זאָגט^ד [אז דער] לאמר אליהם מיינט מען פֿאַר די כהנים בכלל^ה.

^א ברש"י (יא, א): אל משה ואל אהרן. למשה אמר, שיאמר לאהרן: לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר. או אינו אלא לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל בני ישראל, הרי דיבור אָמור לישראל, הא מה אני מקיים לאמר אליהם, לבניו, לאלעזר ולאיתמר.

^ב בתורת כהנים, וביקרא רבה (ג, א).

^ג בגמרא עירובין (נד,): תנו רבנן, כיצד סדר משנה. משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן, ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו. נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן. רבי יהודה אומר, לעולם אהרן לימין משה חזר, נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו. נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקו, נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר, חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים, וקל וחומר, ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה, כך, הדיוט מפי הדיוט על אחת כמה וכמה.

^ד ברמב"ן (שם): אל משה ואל אהרן וגו' דברו אל בני ישראל. המצות בפרשיות האלה נוהגות בישראל ובכהנים,

[כדי] די כהנים זאָלן זאָגן פאַר אידן.

זאָגט ער עטליכע טעמים, [ווייל] זיי זאָלן מזהיר זיין [שיזהרו שלא לנגוע בטומאה], און דערנאָך זיי זאָלן מוֹרָה הוֹרָאָה זיין, ס'איז אַן הוֹרָאָה [להורות לישראל] אַז מ'זאָל וויסן דעם חילוק בין החִיָּה הַנֶּאֱכָלֶת [ובין החִיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל יא, מז], דהיינו דיני טריפות, און די אַלע דיני טומאה וטהרה [הנזכרים בפרשה זו], פון עופות הטמאים, פון חיות ועופות [און] בהמות טמאים וטהורים. די כהנים זאָלן זיין די מורה הוראות [לכל ישראל בזה].

ה

וגם בזה יש להבין, דלמא גם שאר מצות התורה מוטל עליהם להזהיר את העם, ולמה הזכיר זאת בפרשה זו דייקא (ג) איז אויך אַ פֿלאַ, [פאַרוואָס] פונקט ביי 'דער' הוראה [של מאכלות אסורות] האָט ער אַראָפּגעשטעלט אַז "לאמר", מ'זאָל דאָס זאָגן פאַר די כהנים און 'זיי' זאָלן פֿסֶקֶנען פאַר אידן.

פאַרוואָס שטייט עס נישט ביי עריות, [וכדומה] אַסאַך האַרבע זאַכן איז דאָ [המוטל על המורים להורות להעם. וכגון] טיב גיטין וקידושין, [שעל זה אמרו] [קידושין יג.] כל שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין אל יהא לו עסק עמהם, וקשים לעולם יותר מדור המבול. און כדומה אויף הלכות שבת, כמה זאָכן חמורות [איז דאָ. פאַרוואָס] פונקט אויסנאָם דאָ האָט מען אַראָפּגעשטעלט אויף די כהנים [אז] זיי זאָלן ביי דעם זיין די מוֹרָה הוֹרָאָה.

ו

קושיא ד

הלא בסנהדרין היו מורים בעם גם משאר שבטים, ולמה הזהיר דייקא לכהנים

(ד) און דערנאָך [איז שווער לכאורה], מ'געפינט נישט [אַז נאָך] כהנים זענען מורי הוראות, אַז זיי זענען מער [משאר השבטים].

ז

נאָר וואָס דען, ס'שטייט דאָך [בשבט לוי] יורו מִשְׁפָּטֶיךָ לְעֵקֶב שטייט דאָך דאָרט [ברכה לג, י].

ח

[אַבער] לעולם שטייט דאָך' ביי שבט יששכר, שטייט דאָך אויך [ויחי מט, טו] וַיְחִי

אבל ענינם מרובה בכהנים, כי הם צריכים להשתמר תמיד מנגיעת הטומאה, בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכול הקדשים. ועוד, כי אם שגגו ישראל בהם, חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים. ועוד, שצוה אותם [לעיל י, י] וְלִהְבִּדֵּל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר, והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור שיוהרר בהם.

על כן היה הדבור הזה אל משה ואל אהרן שניהם, או למשה שיאמר לאהרן, וצוה לשניהם דברו אַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ולכך נאמרו בספר תורת 'כהנים' [דהיינו ספר ויקרא, אף שהוא ענין הנוגע לכל ישראל], ויזהיר בפרשה באכילה ובטומאה, שלא יטמאו המשכן וקדשיו.

ח כן יוצא מתוך פירושו, אף שלא הזכיר כן להדיא בפירוש לשון 'לאמר אֲלֵהֶם.

י וכמו שפירש"י שם: בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר. צריך לומר בין חמור לפרה, והלא כבר מפורשים הם. אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: וּבֵין הַחִיָּה הַנֶּאֱכָלֶת. צריך לומר בין צבי לערוה, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין שנולדו בה סימני טריפה כשרה, לנולדו בה סימני טריפה פסולה:

י בבראשית רבה (צח, יב): יִשְׁשַׁכֵּר חֲמוֹר גָּרָם, מה חמור זה גרמיו ברוזין, כך היה תלמודו של יששכר ברור עליו. רובץ בין המשפּתִים, אלו שלשה שורות של תלמידי חכמים שהן יושבים לפניהם. וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב, זו התורה, שנאמר (משלי ד, ב) כִּי לֵקַח טוֹב נִתְּתִי לָכֶם. וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נִעְמָה, זו התורה, אַרְוֶכָה מֵאָרֶץ וגו' (איוב יא, ט). וַיֵּט שִׁכְמוֹ לְסֹבֵל, עוֹלָה של תורה, וַיְהִי לָמָּס עֵבֶד, אלו מאחים ראשי סנהדראות שהיו משבטו של יששכר:

לְמַס עֶבֶד, (שהם ה'ין) מורי הוראות בישראל. וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לִסְבֵּל, איז דער פֿשֶׁט (לסכול) עוֹלָה של תורה, וַיְהִי לְמַס עֶבֶד.

ט

דער אבן עזרא זאגט אויך עפעס אזא מאַדע", וַיִּדְבֵּר (ה' אַל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן) לֵאמֹר אֲלֵיהֶם, פֶּאֶר די כהנים, כדי זיי זאָלן מורה זיין פֿאַר אידן די חילוקים צווישן טמא וטהור, וואָס מ'דאַרף (וויסן).

י

קושיא ה - מתוך הדרוש

ה) [וְאֵת הַחֹזֵר בִּי מִפְּרִים פְּרָסָה הוּא וְגו' וְהוּא גֵּרָה לֹא יֵגֵר, טָמֵא הוּא לָכֶם. יֵשׁ לְדַקֵּק עַל יְתוֹר אומרו "וְהוּא" גֵּרָה לֹא יֵגֵר, דהיה סגי שיאמר בִּי מִפְּרִים פְּרָסָה וְגו' "וְגֵרָה" לֹא יֵגֵר, וכעין שנאמר בנמל ושפן וארנבת בִּי מַעֲלַת גֵּרָה הִיא "וּפְרָסָה" לֹא הִפְרִיסָה, ומה בא להדגיש אצל הַחֹזֵר באומרו "וְהוּא" גֵּרָה לֹא יֵגֵר]. (הקושיא בדברי רבינו באות סח-עג)

יא

קושיא ו

במדרש מביא לכאן, מה שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות, ובסיני מכל ההרים, ובארץ ישראל מכל הארצות. וצריך ביאור השיבות מזה לכאן

אויף זאת הַחִיָּה אֲשֶׁר תִּאֲכָלוּ^ט, זאָגט דער מדרש, רבי שמעון בן יוחאי פתח, עֲמִד וַיִּמְדֵּד אֶרֶץ (חבקוק ג, ו). מִדֵּד הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל אֹמֶה וְאֹמֶה, ולא מצא אֹמֶה ראויָה לקבל את התורה, אלא יִשְׂרָאֵל. מִדֵּד הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל הָהָרִים, ולא מצא הַר שראוי לקבל עליו את התורה, אלא הַר סִינִי. מִדֵּד הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל הָעוֹלָם, ולא מצא אֶרֶץ שראויָה [לינתן] לישראל, אלא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. (ו) ס'איז אַ חידוש דער גאַנצער דרוש, וואו דאָס קומט אָהער.

יב

קושיא ז - מתוך הדרוש

ז) [גם צריך להבין קישור ושייכות כל אלו ענינים הנבחרים הנזכרים במדרש, שהם בני ישראל, והר סיני, וארץ ישראל. דמשמע שיש שייכות לבחירת כל אלו הדברים זה עם זה].

ובבמדבר רבה (יג, טו): בא נשיא יששכר והקריב על שם התורה, לפי שהם אהבו את התורה יותר מכל השבטים שנאמר (דברי הימים א' יב, לג) וּמִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בֵּינָה לְעֵתִים וכו'. רַאשֵׁיהֶם מֵאֲתָיִים (שם), אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיו שבט יששכר מעמיד. וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם (שם), שהיו מסכימים הלכה על פיה. ואומר וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לִסְבֵּלָהּ שְׁהִיו סוֹבְלִים עוֹל תּוֹרָה, וַיְהִי לְמַס עֶבֶד, שכל מי שהיה טועה בהלכה, היו שואלים אותה לשבט יששכר והם מבארים אותה להם.

וברש"י ויחי (מט, טו): וַיְהִי לְמַס עֶבֶד. לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין וכו'.

^ח באבן עזרא (יא, א): וַיִּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן. בעבור שהוא הכהן המורה, המבדיל בין הטמא ובין הטהור. ^ט בויקרא רבה (יג, ב): רבי שמעון בן יוחאי פתח, עֲמִד וַיִּמְדֵּד אֶרֶץ. - מדד הקב"ה כל האומות, ולא מצא אומה שהיתה ראויָה לקבל את התורה, אלא דור המדבר. - מדד הקב"ה כל ההרים, ולא מצא הַר שתנתן בו את התורה, אלא סִינִי. - מדד הקב"ה את כל העיירות, ולא מצא עיר שיבנה בו בית המקדש, אלא ירושלים. - מדד הקב"ה כל הארצות, ולא מצא ארץ שראויָה לינתן לישראל, אלא ארץ ישראל. - הדא הוא דכתיב עֲמִד וַיִּמְדֵּד אֶרֶץ, רָאָה [ויתר אֵינִים, וַיִּתְפָּצְצוּ הָרָרִי עַד גֹּר'.]

יג

ישוב הקושיות

הקדמה ל'ישוב קושיא ז' - (עד אחר אות לה)

נקדים לפרש תחילה שייכות כל אלו חג' ענינים הנבחרים, בני ישראל, הר סיני, וארץ ישראל

[נגזר] איך האָב גערעכנט, קען זיין אז די אַלע דריי [ענינים], די אַלע דריי זענען מקושר [זה בזה. אַז] מִדּוּד הקדוש ברוך הוא כל האומות ולא מצא אומה ראויה לקבל את התורה אלא ישראֵל, און 'דורך דעם' האָט ער נישט געטרופֿן קיין אנדערן הר נאָר הר סיני, און קיין אנדערן לאַנד נאָר אַרץ ישראֵל. די אַלע [דריי ענינים] זענען האָב פֿאַר תּוֹרָה.

יד

[קושיא ח]

במדרש, דבשעת מתן תורה באו ההרים הגבוהים שיתנו עליהם התורה, וכששמעו שאמר הקב"ה

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אמרו אין לו עסק אלא עם יוצאי מצרים, ועמדו במקומם

[ויבאר בהקדם וואָס] איך האָב שוין געזאָגט אַמאָל לאַנג, [אויף דעם וואָס] ס'שטייט "בשעת מתן תורה זענען אַלע הָרִים אָהִין געקומען", [ועל זה נאמר] וַיִּתְּפָצְצוּ הָרִי עַד (חבקוק שם), הָרִי תִבּוֹר (והר חֲרָמוֹן וְפָרְמֶל), די אַלע גרויסע הָרִים זענען געקומען, אַז מ'זאָל אויף זיי מקבֿל זיין די תורה.

און ווען זיי האָבן געהערט מ'האָט געזאָגט אָנְכִי ה' [אַלְקִיךָ] אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (יתרו כ, ב), האָבן זיי געזאָגט [אז] הקדוש ברוך הוא האָט נאָר צו טון [עם מי שהוציא ממצרים], לא עָסַק אלא עם יוצאי מצרים, זענען זיי צוריק געגאנגען.

טו

וצריך ביאור, דהלא לא חשבו שיתנו 'להם' התורה, רק 'עליהם', ואם כן

מאי נפקא מינה אם הקב"ה נתן התורה רק ליוצאי מצרים, או גם לאחרים

(ח) איז דאָך אַ פֿלאַ, זיי זענען דען געקומען מ'זאָל 'פֿאַר' זיי געבן די תורה? זיי זענען [דאָך] נישט קיין בְּעָלֵי בְּחִירָה. ס'איז נאָר [שהיו חושבים] מ'זאָל 'אויף' זיי געבן די תורה, [ואם כן] נו וואָס אַ נפקא מינה צי [הנתינה היא ליוצאי מצרים]. און ווען ס'איז נאָר 'פֿאַר' יוצאי מצרים? אָבער מ'האָט עס געקענט געבן 'אויף' זיי.

און ווען מ'גייט נישט [נגזר] פֿאַר די יוצאי מצרים, מ'גייט פֿאַר אַן אנדערן אויכעט, [למה חשבו שאז שפיר ראוי ליתן 'עליהם']? - ס'איז פונקט די זעלבע [חילוק, באם נותן התורה ליוצאי מצרים או לאחרים, דהלא] דער פֿשט איז דאָך נישט [אז] מ'זאָל געבן 'פֿאַר' די בערג.

טז

[הקדמה ל'ישוב קושיא ח] - (עד אחר אות כח)

מבואר במדרש, דשאר ההרים נפסלו מליתן עליהם התורה, יען שעבדו עליהם

עבודה זרה, משא"כ בהר סיני, כי שמרוהו מן השמים ולא עבדו שם עבודה זרה

נאָר וואָס'זשע דען. לעולם שטייט דאָך אין מדרש², - און די גמרא³ זאָגט דאָך

¹ ומהם, בסעודת הלילול כ"ט שבט תשי"ג, ובחג שבועות תשי"ח (נרפס בחידושי תורה ג' כרכים, עמוד קכג).

² בילקוט שמעוני (יתרו, רפ): כשעמד הקב"ה ואמר אָנְכִי ה' אֲלֵיךָ, היו ההרים והגבעות מתרגשין, ובא תִּבּוֹר וְחֲרָמוֹן מבית אֵלִים, וְפָרְמֶל מאספניא וכו', זה אומר אני נקראתי, וזה אומר אני נקראתי, וכיון ששמעו מפיו אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, עמד כל אחד ואחד במקומו ואמר לא עָסַק אלא עם מי שהוציא ממצרים.

³ בבראשית רבה (ויחי צט, א): לָמָּה 'תִּרְצְדוּן' הָרִים גִּבְעָנִים, רבי יוסי הגלילי פתר קרא בהרים, בשעה שבה הקב"ה ליתן תורה בסיני, היו ההרים 'רצים ומְדִינִים' אלו עם אלו, זה אומך עלִי התורה ניתנת, וזה אומר עלִי התורה

[אויך כעין זה, - מאי דכתיב לְמַה תִּרְצֶדוֹן הָרִים גִּבְנָנִים (תהלים סח, יז), הקדוש ברוך הוא הָאֵט געזאָגט כולכם בעלי מומין אתם, [ווייל] אֵין לך הָר וגִּבְעָה שלא עבדו בהן עבודה זרה^ט, מ'הָאֵט אויף זיי געדינט די עבודה זרה, [ולכן] זענען זיי פסולים, הָאֵט מען נישט געקאָנט געבן אויף זיי די תורה הקדושה.

[מה שאין כן] הָר סיני [שלא עבדו שם עבודה זרה], טאָקע אַזוי ווי דער חיד"א זאָגט דאָ^ט, די זעלבע זאך וואָס ס'שטייט אין ייטב לב אויך^{טז}, [אז דעם] הָר סיני הָאֵט הקדוש ברוך הוא אָפּגעהיטן [אז] דאָרט איז נישט געווען קיין עבודה זרה, [ווייל] ס'איז געווען אָנגעגרייט אויף קבלת התורה.

ניתנת, תָּבוֹר בא מבית אֵלִים, וְכִרְמֶל מֵאֶסְפִּינָא וכו', זה אומר אני נקראתי וזה אומר אני נקראתי, אמר הקב"ה לְמַה תִּרְצֶדוֹן הָרִים וגו', [נהגם שאתם] כולכם הָרִים, אלא [מכל מקום] כולכם 'גִּבְנָנִים' [בעלי מומין], הִיךְ מה דאת אמר (אמור כ, כ) או 'גִּבְן' או דָּק, כולכם נַעֲשֶׂה עבודת כוכבים על ראשיכם, אבל סיני שלא נַעֲשֶׂה עבודת כוכבים עליו, וְיָרַד ה' על הָר סיני (תהי"ט, כ) וכו'.

^ט בגמרא מגילה (כט): דרש בר קפרא, מאי דכתיב לְמַה תִּרְצֶדוֹן הָרִים גִּבְנָנִים, יצתה בת קול ואמרה להם, למה 'תרצו דין' עם סיני, כולכם בעלי מומין אתם אצל סיני. כתיב הָתָם או גִּבְן או דָּק. אמר רב אשי, שמע מינה האי מאן דְּיָהִיר בעל מום הוא.

^י כמבואר במשנה וגמרא עבודה זרה (דף מה).

^{טו} עיין בספרו ראש דוד (פרשת ויצא ופרשת ראה), ועוד.

^{טז} בייט לב (ריש פרשת במדבר): לִבְאֵר הָא דאיתא במדרש פרשת נשא (יג, א), גָּאוֹת אָדָם תִּשְׁפִּילֻן (משלי כט, כג) זה תבור וכרמל כו', וְשָׁפֵל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד (שם) זה סיני כו'. והכי איתא במגילה פרק ד', לְמַה תִּרְצֶדוֹן הָרִים גִּבְנָנִים, כולכם בעלי מומין אתם, אמר רב אשי שמע מינה האי מאן דְּיָהִיר בעל מום הוא. והקשה הפרשת דרכים (דרוש יד) מהא דאיתא בבראשית רבה (ויחי צט, א), שאמר הקב"ה כולכם בעלי מומין שנעשה עבודה זרה על ראשיכם, אבל סיני שלא נעשה ע"ז על ראשו, הָהָר חָמַד אֱלֹקִים לְשִׁכְתוֹ (תהלים סח, יז), אף על פי כן אף ה' יִשְׁכֵּן לְנֶצַח (שם) בבית העולמים, מוכח מהכא שנפסלו משום לתא דעבודה זרה. ותיריך דרא ודא אחת הוא, על פי מאמר רבי עקיבא (ע"ז מה), כל מקום שאתא מוצא הָר גבוה כו' בידעו שעבדו שם עבודה זרה, עיי"ש הדברים באריכות.

ולי קשיא, נהי דהמדרשים מתורצים, אכתי מה יענה ביום שידובר בהא דאיתא בש"ס (סוטה ה). הובא שם (בפרשת דרכים) לעולם ילמוד אדם מדעת קונו, ופירש רש"י לאהוב הנמיכות, שהרי הניח הקב"ה הרים וגבעות והשרה שכניתו על הָר סיני, ואין ללמוד מזה לאהוב הנמיכות, נימא דשאני הכא דמחמת גבהות נעבד עליהם עבודה זרה ושוב מתסרי לגבוה, והיה מוכרח להניח משום לתא דעבודה זרה. - ב', יש לדקדק סתירה בקרא גופיה, דמעיקרא אמר הָרִים גִּבְנָנִים, דמשמע שנפסלו מצד שהם בעלי מומין, אם כן ממילא לא נשאר לתא תורה רק על הָר סיני, ואחר כך אמר הָהָר חָמַד אֱלֹקִים לְשִׁכְתוֹ, משמע שהיה יכול לתא תורה על הרים אחרים רק שחמד אותו ההר דוקא. ג', מה דייק ואמר ה' יִשְׁכֵּן לְנֶצַח, וביארו המדרש רבה בבית העולמים.

והנראה לי בזה על פי מה שכתב מורי זקני זלה"ה (בישמח משה) בפרשת וירא (ד"ה והעלהו) בפסוק על אֶחָד הָהָרִים (וירא כב, ב) [והובא להלן בהערה כד], לפרש הירושלמי (ע"ז פ"ג סוף ה"ה) שהביאו התוספות (ע"ז מה. ד"ה כל) על פי הדבור שאני, דקשה, דלשנות מצוה 'לעולם' אין לשמוע לנביא (רמב"ם יסוה"ת ט, א). אבל הענין, דהשי"ת גילה לנביא דשם לא נעבד ע"ז, כי הוא יתברך כל יכול, ובידו הכל, ושמר אותו הר הנבחר. ועל פי זה מפרש שזה שאמר יעקב (ויצא כח, יז) אֵין זֶה כִּי אֵם בֵּית אֱלֹקִים, ר"ל שלא היה מעולם רק בית אֱלֹקִים, עיי"ש ודו"ק.

ולפי זה יתבאר הכל, דודאי נפסלו ההרים תבור וכרמל משום שנעבד עליהם עבודה זרה, וממילא נבחר הָר סיני, דמפני שהוא נמוך לא נעבד עליו, אלא דעם כל זה מוכח דהקב"ה שונא גאות, דאי בוחר בגאות כדעת האומות העולם דמפני זה הם עובדים על הר גבוה, וכמו שכתב מורי זקני זלה"ה שם, אם כן היה לו להשי"ת לשמור הָר תבור או הָר כרמל לבלי לעבוד עליו עבודה זרה, למען יהיה מוכן לתא עליו התורה, כי היד ה' תקצר. אלא ודאי ששונא גאות ואוהב הנמיכות, לכך בחר בהָר סיני מפני הנמיכות, ולא רצה לתא התורה כלל על ההרים הגבוהים אף אם לא נעבד עליהם עבודה זרה, וממילא כיון שלא שמר אותו, נעבדו. ומעתה נפסלו משני הטעמים שהם עולים יחד כאמור, וכמו שכתב הפרשת דרכים דמפני גבהותו נעבד עליהם עבודה זרה. וזהו שאמר הכתוב לְמַה תִּרְצֶדוֹן הָרִים גִּבְנָנִים בעלי מומין, מחמת גבהותו ועבודה זרה שנעבד עליהן, ועם כל זה לא תימא שמכא אין ברירה והכרח נתן התורה על הָר סיני, אלא הָהָר חָמַד אֱלֹקִים לְשִׁכְתוֹ ומתחלה בחר בו, דאי היה רוצה באחד מההים הגבוהים היה שומרן לבלי לעבוד עליהן עבודה זרה, והראיה, אף ה' יִשְׁכֵּן לְנֶצַח דייקא, היינו בבית העולמים, וליכא למימר על פי הדבור כפשוטו, שהרי על נצחי אין לשמוע לנביא היפך הנאמר בתורה, אלא על כרחך משום שמר אותו השי"ת שלא יהיה נעבד, אם כן מוכח ככל האמור. [וע"ע בייטב לב כ

(ד"ה וקחו להם)].

יז

[קושיא ט]

ולפי זה קשה לי להאריך אמרו דלעתיד לבא יוקבעו הר תבור וכרמל בירושלים, ויבנה עליהם בית המקדש. והלא עברו עליהם עבודה זרה, וכמו שאמרו דלכן נפסלו מליתן עליהם התורה

לעולם איז מיר דאָ קשה [לפי זה, דהלא] ס'שטייט דאָך אַרויס אין די גמרא" (ובמדרש) אַז לעתיד וועט מען נעמען די אַלע בערג - דער זיידע אין תהלים'ל אין תפלה למשה (סו) איז ער דאָך מאריך אין דעם, אין דעם מאמר חכמינו ז"ל, - מ'וועט נעמען אַלע הָרִים [און] מ'וועט [זיי] ברענגען קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל, און מ'וועט אויף זיי בויען דעם בית המקדש, און דער הר הבית, אַלעס וועט זיין אויך אויף די בערג".

יח

פון דאָרט לערנט מען דאָך אַרויס גאָר - חכמינו ז"ל"ט - אַ קל וחומר, אַז די בתי מדרשים זענען עתידים זיי זאָלן אַהין קומען קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל. [ווייל] מה דאָך די הָרִים ווייל זיי האָבן נאָר 'געוואָלט', זיי זענען נאָר 'געקומען' [לפי שעה] מ'זאָל אויף זיי מקבל זיין די תורה [יִקבעו לעתיד בארץ ישראל, על אחת כמה וכמה הבתי מדרשות] דאָרט וואו מ'לערנט תורה 'כסדר'.

יט

אַבער על כל פנים מ'וועט אויף זיי געבן, אויף זיי וועט מען אויפבויען דעם בית המקדש.

כ

[וואס כן] לכאורה איז דאָך אַ גרויסע קשיא, [דהלא] זיי זענען דאָך אַלע [בערג] געווען עבודה זרה אויף זיי, ס'שטייט דאָך אַרויס^ט [אז] פאַרדעם האָט מען נישט געגעבן די תורה אויף זיי. [און] אַז ס'איז געווען אויף זיי עבודה זרה, נו וויאָזוי וועט מען אויפשטעלן דאָרטן דעם בית המקדש.

כא

וגם על הר הבית עצמו, הקשו בירושלמי האין נבנה שם הבית המקדש, והלא אין לך הר וגבעה שלא עברו שם עבודה זרה, ומתרץ דהיה על פי הדיבור. וביארו המפרשים דהנבואה העיר שורר זה היה יוצא מן הכלל ושם לא עברו עבודה זרה [ועל "הר הבית" שנבנה עליו המקדש] ש'שטייט דאָך אויך [שהיה] על פי הדיבור. דער ירושלמי פרעגט טאַקע^{כא} אויפן הר הבית אויכעט, אויפן הר הבית פרעגט ער אויכעט

^י בגמרא מגילה (כט): תניא רבי אלעזר הקפר אומר, עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר (ירמ' מו, יח) כי קִתְּבוּר בְּהָרִים וּכְכֹרֶמֶל בְּיָם יְבוּא, והלא דברים קל וחומר, ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה, נקבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה על אחת כמה וכמה. - ובמדרש תהלים (מזמור לו, ומזמור פז): אמר רבי פנחס בשם רבי ראובן, עתיד הקב"ה להביא לסיני ולתבור ולכרמל, וליתן ירושלים בראשן, שנאמר (ישעי' ב, ב) נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים.

^י כן מובא דברי המדרש בתפלה למשה (סו, יז) בשם היפה תואר (ויחי זט, א) וז"ל: לעתיד לבא יביא הקב"ה הר תבור והר סיני והר הכרמל, ויבנה עליהם בית המקדש, שנאמר נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים, ההרים שהיה כבר.

^ט בגמרא מגילה (כט) הנזכר, וכמובא בהערה יז.

^ב במדרש הנזכר באות טז, והערה יב.

^{כא} בירושלמי עבודה זרה (דף כא): תני רבי בורקי קומי רבי מנא, מלמד שלא הניחו הכנענים לא הר ולא גבעה

וויאזוי האָט מען געקענט בויען [דערויף דעם בית המקדש, והלא] ס'איז אַין לך הר וגבעה שלא עבדו בו עבודה זרה, ענטפערט די גמרא, דער ירושלמי זאָגט, על פי הדיבור שאני.

טייטשט מען דאָך²² [דמה שתיצו] על פי הדיבור, [הכוונה כי] הקדוש ברוך הוא האָט מַעִיד געוועזן על פי הדיבור, [כי שם לא עבדו עבודה זרה]²³.

דער ישמח משה זאָגט דאָך אויכעט [אזוי] אין פרשת וירא²⁴, אַז די כוונה פון על פי הדיבור איז טייטש, [אַז] הקדוש ברוך הוא האָט מַעִיד געוועזן אַז אויף 'דעם באַרג' איז נישט געווען קיין עבודה זרה, אויפ'ן הר הבית.

כב

ואם כן על הר תבור וכרמל שעבדו שם עכו"ל, עדיין יוקשה קושיית הירושלמי האִךְ יבנו עליהם הבית המקדש לעתיד לבא [וואס כן קשה] נו 'דאָרטן' [בהר תבור וכרמל] איז דאָך יאָ געווען עבודה זרה, נו וויאזוי

שלא עבדו עליו. ולא כן סברנן מימר דבר שיש בו רוח חיים אף על פי שאינו אסור להדיוט אסור לגבוה, בית הבחירה איכן [=היאך] נבנה, על פי נביא, וַיַּעַל דָּוִד כְּדָבָר גִּדְּ אֲשֶׁר דִּבֶּר בִּיד ה' (שמואל ב' כד, יט).

²² עיין בראש דוד להחיד"א (פרשת זאת הברכה, עה"פ ולבנימין אמר) וז"ל: ובאופן אחר אפשר לפרש בההיא נתנן פרק ג' דעבודה זרה, דאין הר שלא עבדו שם עבודה זרה, ופרוך בירושלמי דאין נבנה בית הבחירה על גבי הר, ופרוך דהיה על פי נביא. והנה בהאי דפריך על פי נביא, יש להסתפק אם הנביא גילה דלא נעבדה עבודה זרה, או על פי נביא הותר אף דנעבדה בו עבודה זרה. ולכאורה יש להכריע דהנביא גילה דלא נעבדה עבודה זרה, ובוה דהוא ידיעת 'המצאות' אנו שומעין לנביא, כמו שכתבנו במקום אחר (ברכי יוסף, או"ח סימן לב). אבל אי נימא דאף דעבדו שם עבודה זרה הותר על פי נביא, הדבר קשה, דלא בשמים היא, ואין שומעין לנביא לעקור דין אחד 'לעולם', כי אם 'לשעה' דוקא, כאלוהו בהר הכרמל, כמו שכתב הרמב"ם פרק ט' דיסודי התורה (הלכה א), והכא נעבד במחובר אסור לגבוה, וכמו דילף לה התם בירושלמי, וגם בגמרא הכי מסיק, ואיך שמענו לנביא לעקור דין זה בבית המקדש לעולם. ואף שיש לחלק קצת, יותר נראה להכריע מכאן זה הצד האחר, דהנביא גילה שלא עבדו עבודה זרה.

²³ אבל אין הכוונה דעל פי הדיבור הותרה אותו הר לצורך בנין המקדש, כי על פי הדיבור אי אפשר להתיר רק בהוראת השעה, והר הבית נתקדש לבית עולמים לנצח, וכדלעיל בראש דוד, ועוד.

²⁴ בישמח משה שם: וַהֲעֵלֶהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים (וירא כב, ב). יש לדקדק דלא מצינו אחר כך שום אמירה על איזה הר, רק שהבין מכאן שראה ענן קשור, לדברי רז"ל (בראשית רבה נז, א), אבל אין נתקיים אֲשֶׁר אָמַר וכו'.

והנראה לי על פי מה דאיתא במסכת עבודה זרה (יז:): יש נעבד במחובר אצל גבוה, ואיתא עוד שם (מה). אמר רבי עקיבא אני אובין ואדון, כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה, בידוע שעבדו שם עבודה זרה. נלמד מכאן שהיותו הר גבוה וגבעה נשאה, הוא סבה להיות שם עבודה זרה. והטעם נראה לי, דהא איתא במסכת מגילה (כט.) דרש בר קפרא מאי דכתיב לָמָּה תִרְצְדוּן הָרִים גִּבְעָנִים וכו', האי מאן דיהיר בעל מום הוא, עד כאן. הרי מבואר דמצד שהש"ת מתנהג בענוה, הוא בוחר בנמוכים. ואם כן דעת לנכון נקל דאם היה מתנהג בגאווה, היה בוחר בגבוהים ורמים. והנה שורש הדברים של עבודה זרה, הוא מפני שסוברים שמתנהג בגאווה וגאון ח"ו לפי רוממותו יתעלה, כמבואר בעקרים (מאמר ג, פרק יח). וגם יש לומר על דרך דרש, דהא פקרו מכת נַעֲשֶׂה [אַדָּם] (בראשית א, כו), ואינם סוברים שבא ללמד ענוה (ע"י סנהדרין לח:), דהם מחזיקין בעטרת גאות. ואם כן לשיטתם ולשטותם הרי הבחירה בגבוהים, וק"ל.

והנה הביא התוספות (ד"ה כל) בשם הירושלמי והוא בפרק ג' דעבודה זרה (הלכה ה) עלה דהאי מתינתא דרבי עקיבא, דמקשה בית הבחירה האִךְ, דהא הר המוריה הוא הר גבוה, ויש נעבד במחובר אצל גבוה, אף דלהדיוט לא נאסר משום נעבד, ולגבוה אסור. ומשני על פי נביא שאני, שנאמר (שמואל ב' כד, יט) וַיַּעַל דָּוִד כְּדָבָר גִּדְּ אֲשֶׁר דִּבֶּר בִּישָׁם ה', עד כאן.

וזה דברי הפסוק, וַהֲעֵלֶהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים, משמע מיוחד שבהרים, כמו שדרשו (במדבר רבה ג, ו) באַחֲרֵי הַעֵם (תולדות כו, י), דאם לא כן הוי ליה לומר אחד מן ההרים, או מההרים, ואם כן קשה הא פסול לגבוה, לזה אמר אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים, דהיינו על פי הדבור, כתירוצ' הירושלמי כנ"ל. ונ"ל לפי זה דאשר אומר אליך הוא לשון הוה, וכבר נבחר באמרו אחד ההרים. ועל פי זה יתכן כפשוטו מה שנאמר אחר כך (שם בראשית כד ד) וירא את המקום מרחוק, דכבר ידע איזה הוא.

ומיהו קשה דהר המוריה הוא בית 'עולמים', ולא יתכן היתר על פי נביא רק 'לפי שעה' וכמבואר ברמב"ם פרק ט' מהלכות יסודי התורה (הלכה ג) וכו'. וצריך לומר דהדיבור היה שלא נעבד, והבן. [ועיי"ש שו"ע].

קען זיין אַז לעתיד וועט מען עס ברענגען אַהין, און אַהינטשטעלן אויף דעם דעם בית המקדש. - ס'איז לכאורה אַ גרויסע קשיא.

כג

[ישוב קושיא ט]

בגמרא אמרו דעתידין בתי תרטיאות וקרקסאות שבאדום שילמדו בהם תורה ברכים. והתוספות הביא דיש מפרשים דהיינו בתי עבודה זרה, והתוספות חלקו עליהם ופירשו דהכוונה לסתם בתי וועד שלהם, ולא לבתי עבודה זרה, כי קשה לומר שבמקומות מטונפות כאלו יוכלו ללמוד שם תורה

[נאָר] האָב איך געזאָגט^{כב}, פון דעם איז אַ ראיה לנסברת היש מפרשים שבתוספות

(וראה סיום הענין באות כו).

[דהנה] די גמרא זאָגט אין מגילה^{כג}, עתידין בתי תרטיאות ובתי קרקסאות [שבאדום]

שילמדו בהם תורה ברכים.

איז דאָ די יש מפרשים אין תוספות^{כג}, ברענגט דאָרטן תוספות אַ יש מפרשים אַז דאָס מיינט מען בתי עבודה זרה.

און תוספות איז מחולק, [ווייל] ס'קען נישט זיין אַז דאָרטן וואו ס'איז געווען עבודה זרה זאָל מען לערנען תורה ברכים, אלא ודאי לְשִׁמְצָה יְהוּ. נאָר וואָס דען, די טייטשט פון "בתי תרטיאות" מיינט מען נישט [בתי] עבודה זרה דוקא, נאָר אַנדערע זאכן, למשל וואו זיי האָבן גע'מ'שפּט [בתי הערכאות], אָדער כדומה.

כד

וראיתי מי שמפרש דעת היש מפרשים שבתוספות, דגם הם מודים דבזמן הזה אסור ללמוד תורה במקומות של עב"ז, רק שהם סוברים כי לעתיד לבא כשיתקיים להעביר גילולים מן הארץ, ויהיה ביטול גמור לכל העב"ז שבעולם, רק אז יהא מותר לעשותם בית המדרש וללמוד שם תורה ברכים

האָב איך געזען שטיין^{כד}, אַז די יש מפרשים מיינען אויך נישט אויף היצטערט, אַז ס'קאָן זיין דאָרט וואו ס'איז געוועזן אַן עבודה זרה אַז מ'זאָל דאָרט לערנען תורה ברכים.

^{כב} בס"ג שמיני תשי"ח, עיין שם.

^{כג} בגמרא מגילה (ו): אמר רבי יוסי בר חנינא, מאי דכתיב (זכרי"ז ט, ז) וְהִסְתִּיתִי דְמִיּוֹ מִפְּנֵי וְשִׁקְצִי מִבֵּין שְׁנֵי וְנִשְׁאָר גַּם הוּא לְאַלְקִינוּ, וְהִסְתִּיתִי דְמִיּוֹ מִפְּנֵי זֶה בֵּית בְּמִיא שְׁלֵהָן, וְשִׁקְצִי מִבֵּין שְׁנֵי זֶה בֵּית גִּלְיָא שְׁלֵהָן, וְנִשְׁאָר גַּם הוּא לְאַלְקִינוּ, אֱלוֹ בְּתִי כְּנִסְיוֹת וּבְתִי מִדְּרֻשׁ שְׁבָאדוּם, וְהָיָה קָאָלֹף בִּיהוּדָה וְעֶקְרָן כִּיבּוּסִי, אֱלוֹ תְּרַאטְרִית וְקִרְקִסִּית שְׁבָאדוּם שְׁעִתִּידִין שְׂרִי יְהוּדָה לִלְמַד בְּהָן תּוֹרָה בְּרַכִּים.

^{כד} בתוספות שם: טראטוריות וקרקסאות. יש מפרשים בתי עבודת כוכבים, ומכנה אותן טרטאכ' לשון חרפה, וקרקסאות רוצה לומר בית הכסא בלשון ערב. וקשה לומר שאותן מקומות מטונפות יכול ללמוד שם תורה, אלא ודאי לשממה יהא במהרה בימינו. ורוצה לומר בתים שמתאספים שם לוועד של עובדי עבודת כוכבים.

^{כז} וכמו שהזכיר זאת רבינו בשבוע שלפניו בס"ג אחרון של פסח תשכ"א, וכן בס"ג שמיני תשי"ח, בשם הגה"ק רבי מנחם מענדל מדעעש זלה"ה (כעל מעגלי צדק, בנו של המרא יחזקאל, ותלמידו של החתם סופר והישמח משה, נפטר י"ג תשרי תרמ"ה) בשו"ת שערי צדק (אור"ח סימן יב).

וד"ל השערי צדק שם (במקצת): ואשר שאל אם מותר לעשות מבית עבודה זרה, או מאבנים ועצים [שלחם], לבית הכנסת. הנה גוף הדין כבר נאמר לאיסור בפרי מגדים (על המג"א סימן קנ"ד ס"ק י"ז), וזה לשונו, ומשמע אפילו עצים ואבנים מעכו"ם אסור בבית הכנסת קבוע, דלא הוי שינוי גמור וכו', ובאמת גם דעת המגן אברהם עצמו אינו להתיר, רק שלפי הבנתו בדברי הרא"מ כתב איזה טעם לדבריו שלא יקשה כל כך, אבל באמת אין להתיר כלל. ותחלה נפרש דברי המגן אברהם וכו' [עיי"ש], והנה נדחק כל כך ליישב דברי הרא"מ, אף בפרי מגדים כתב בשם הא"ר דהרא"מ מיירי להתפלל באקראי [ולא לעשות ביהכ"ג קבוע], וחילוק גדול יש ביניהם וכו'.

והנה לפי שיטת המגן אברהם דמדמי להדדי מתפלל באקראי לבית הכנסת, שפיר תמה בדגול מרבכה והביא ראיה לאיסור, מתוספות מגילה. ולפענ"ד, אפילו היש מפרשים [שבתוספות שם] לא סבירא להו להתיר רק

נָאָר לַעֲתִיד וּוַעַט זֵיין רוּחַ הַטְּמָאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (זכרי' יג, ב), ס'וועט דאָן נַעֲקָר ווערן [אלע עבודה זרה'ס, ויתקיים] לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאָרֶץ (תפילת על כן נקוה), ס'וועט זיין אַ רעכטער בִּיטוּל גָּמוּר פֶּאָר 'אלע' עבודה זרה'ס, [וממילא] אַז דער רוּחַ הַטְּמָאָה וועט נַעֲקָר ווערן [לגמרי], איז עס שוין [כאילו ס'איז] נישט געווען דאָרטן, און פֶּאָרדעם וועט מעגליך זיין אַז מ'זאָל דאָרט לערנען תורה ברבים. [אָבער] היינט טאָקע נישט.

כה

לְהִלְכָה איז עס טאָקע אָמַת [שאי אפשר שילמדו תורה ברבים במקום שעבדו עבודה זרה], אַזוי ווי די תוספות זאָגט דאָן אַזוי. נאָר די יש מפרשים וועלן אויך מודה זיין [לדברי התוספות] אַז היינט [איז עס אסור], אַז דאָרט וואו ס'איז געווען עבודה זרה דאָרט קאָן מען נישט מאַכן קיין בית המדרש. נאָר וואָס'זשע דען, דעם וואָס די יש מפרשים [זאָגן, הוא רק על לעתיד], - מילא תוספות קריגט דאָן אינגאנצן [אפילו על לעתיד], - נאָר די יש מפרשים מיינען אויכעט נאָר אויף לעתיד, [ווען] ס'וועט זיין רוּחַ הַטְּמָאָה יַעֲבִיר [מִן הָאָרֶץ]. ווען דער 'גאנצער' [מין של עבודה זרה יתעקר מן העולם], אַזאַ בִּיטוּל גָּמוּר פֶּאָר די עבודה זרה וועט זיין, דעמאָלטס וועט מען קאָנען [דאָרט] לערנען תורה ברבים.

כו

ואם כן לדעת היש מפרשים, מיושב קושיותינו האך אפשר שיבנו בית המקדש דלעתיד על הר תבור וכרמל. כי שאני לעתיד לבא, שכבר יהיה אז ביטול גמור לכל העבודה זרות, ועל כן שוב יהא מותר וראוי לבנות עליהם המקדש. משא"כ בשעת מתן תורה נפסלו הרים אלו, כיון שעדיין היה נמצא עבודה זרה בעולם. און לויט די יש מפרשים קאָן זיין איז דאָס פֶּאָרענטפערט [האך יוקבעו לעתיד הר תבור וכרמל בהר הבית, ויבנו עליהם בית המקדש].

פֶּאָרקערט, פון דאָ איז אַ ראיָה צו די יש מפרשים.

[שהרי חזינן כי] היצט האָט מען טאָקע נישט געקאָנט שטעלן, מ'האָט נישט געקאָנט מקבל זיין די תורה - געבן די תורה הקדושה - אויף די הָרִים וואָס דאָרט איז געווען עבודה זרה. אָבער לעתיד וועט דאָן זיין אַן עקירה פֶּאָר די עבודה זרה, לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאָרֶץ, אַ בִּיטוּל גָּמוּר, וועט מען עס קאָנען נעמען [להר תבור וכרמל] אויפֿן פלאַץ פון בית המקדש. [ואם כן שפיר יש לפרש בדברי הגמרא מגילה דעתידין בתי קרקסאות ללמוד בהם תורה ברבים, כדעת היש מפרשים דהכוונה אף לבתי עכו"ם ממש].

כז

אין הכי נמי, היצט ווען מ'האָט געבויעט דעם בית המקדש [ראשון ושני], איז נישט [ווייל] אַז ס'איז דאָ עבודה זרה בעולם, [איז] אפילו ווען אידן האָבן נישט געדינט די עבודה זרה, [אָבער וויבאַלד] ס'איז עבודה זרה בעולם, עקזעסטירט דער טומאה [במקום

לעתיד לבא, בעת שיעבור רוּחַ הַטְּמָאָה 'לגמרי' מן הארץ וכו'. היוצא מזה שאין תקנה להתיר ליקח עצים ממנו לבית הכנסת וכו'.

[ובענין גוף השאלה, אם מותר לבנות בית הכנסת במקום שהיה שם מתחילה בית עבו"ז, או תשמישי עבו"ז, עיין מה שהשיב רבינו בזה באורך [מדעת עצמו, באמצע שנות המלחמה] בשו"ת שבסוף ספר טיב לבב (סימן א) ומסיק גם כן לאיסור, ואף לדעת הרא"ם והמג"א. - ולא הביא שם דברי השערי צדק, וכנראה שעדיין לא ראה אז דבריו. - ועיין בס"ג שמיני תשי"ח ז"ל, האב איך אַמאָל אינזין געהאַט [לייבש שיטת היש מפרשים שבתוספות מגילה], און 'דערנאָך' האָב איך געזען ס'שטייט אין שערי צדק פון דעשער רב זכרוננו לברכה].

ההרים שעבדוה שם), איז דער כח הטומאה דא, ממילא איז נישט מעגליך, קאָן מען אויף דעם פּלאַץ נישט [בויען קיין בית המקדש], העט מען נישט געקאָנט גיווען בויען דעם בית המקדש אויף אזא פּלאַץ. אָבער לעתיד וועט זיין לְהַעבִיר גלולים מן הָאָרֶץ, דעמאלטס העט מען שוין געקענט.

כח

איז רעכט וואָס דער מדרש זאָגט, אַז לעתיד וועלן קומען די אַלע הָרִים אַהִין [למקום המקדש], און מ'וועט אויף זיי דעם בית המקדש דאָרט שטעלן, אויף די הויכע בערג [שהיו רצים בשעת מתן תורה, שיתנו התורה עליהם].

כט

[ישוב קושיא ח]

בשעת קבלת התורה הציעו להאומות לקבל התורה

היצט קאָן זיין אַזוי [בביאור המדרש שבאות יד].

לעולם הקדוש ברוך הוא האָט דאָך 'אַנגעטראָגן' [שהציע להאומות שיקבלו התורה, וכדכתיב ה'] מְסִינִי בָאֵט, ער האָט דאָך געוואָלט געבן פאַר די אַלע אומות די תורה הקדושה.

ל

וגם בשעת הדיבור של עשרת הדברות, היה הדיבור מתפוצץ לשבעים לשון, שלא ידא להאומות פתחון פה לומר אילו שמעונה בלשוניו קבלנוה

[און] די עשרת הדברות וואָס הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט, האָט ער געזאָגט בע' לשון. די גמרא זאָגט דאָך אַזוי אין שבת^ל, וּכְפִטִּישׁ יִפְצֹץ סֵלַע, [מה פטיש זה] מתחלק לכמה ניצוצין, [כמו כן] ס'איז נתחלק געוואָרן דער דיבור פון הקדוש ברוך הוא אויף ע' לשונות.

- נאָר דאָס האָט שוין נישט הקדוש ברוך הוא אַליינס געזאָגט^{לא} [בלשונות העמים. נאָר] על כל פנים ס'איז אַרויסגעקומען מיט דעם כח [של דיבור ה'], אַ כח אלקי, [אז] ס'איז נַתְפֹּשֵׁט געוואָרן פון דעם אויף די ע' לשונות^{לב}. -

^{כט} כמבואר בגמרא עבודה זרה (ב:) : והכתיב (ברכה לג, ב) וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָא וְיִרְחַח מִשְׁעִיר לְמוֹ, וכתיב (חבקוק ג, ג) אֲלוֹךְ מִתִּימָן יָבֹא וְגו', מאי בעי בְּשִׁעִיר וּמַאי בְּעִי בְּפִאָן, אמר רבי יוחנן, מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, וְלֹא קִבְּלוּהָ, עד שבא אצל ישראל וקבלוה.

ובבמדבר רבה (יד, ט) : ולכולם רצה הקב"ה ליתן תורתו, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָא וְגו'. מכולם לא בחר הקב"ה אלא בישראל, שנאמר (שיר השירים ו, ט) אַחַת הָיָא יוֹנִתִּי תַמְתִּי אַחַת הָיָא לְאַמָּה בְּרָה הָיָא לְיִלְדָתָהּ, על זה הם מאושרים מכל האומות, כמה דכתיב (שם) רָאוּהָ בְנוֹת וַיִּשְׁאָרוּהָ מַלְכוּת וּפִילִגְשִׁים וַיְהִלּוּהָ, אלו האומות. ולמה בחר בהם הקב"ה, שכל האומות פסלו את התורה ולא רצו לקבלה, ואלו רצו ובחרו בהקב"ה ובתורתו וכו'.

^ל בגמרא שבת (פח:) : אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (תהלים סח, יב) ה' יִתֵּן אֹמֶר הַמִּבְשָׁרוֹת צָכָא רָב, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה, נחלק לשבעים לשונות. תני דבי רבי ישמעאל, וּכְפִטִּישׁ יִפְצֹץ סֵלַע (ירמ' כג, כט), מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות [פירשי:] הסלע מתחלק על ידו לכמה ניצוצות], אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות.

^{לא} וז"ל רבינו בס"ג דברים תשכ"ז: משה רבינו אַליין איז געווען שכינה מדברת מתוך גרונו וכו', נאָר אַז ס'איז געקומען צו 'די', דעס וואָס ער האָט איבערגעזעצט [די תורה] אויף שבעים לשון, דאָרטן קען מען שוין נישט זאָגן שכינה מדברת מתוך גרונו, די שכינה הקדושה [לא דיברה בלשונות העמים]. [הגם] אפילו [בין] די עשרת הדברות שטייט דאָך אפילו [שנחלק לע' לשון], אָבער ס'איז נישט געווען דעס לשון [האומות בעצם הדיבור, אלא] ס'איז טאָקע אויך נאָר איבערגעזעצט געוואָרן מיט א כח אלקי אויף די אַנדערע לשונות [אבל לא היה זה מעצם הדיבור, רק בדרך השתלשלות מזה], אָבער סוף כל סוף די לשונות זענען געקומען פון 'זייער' מקור [של האומות,

וואָס האָט מען געמיינט [דערמיט, ביאר במהרש"א שם, דהוא בכדי] אַז אַלע [אומות] זאָלן הערן, [ושוב לא יאה להם פתחון פה לעתיד לבא לומר אילו שמענה בלשונינו קבלונה]^{לא}.

לא

וכן בהר גריזים ועיבל נכתבה התורה לשבעים לשון, שיהיה להאומות מהיכן ללמודה

מ'האָט דאָך נאָך [שפּעטער] אויפן הר גריזים און אויף הר עיבל האָט מען דאָך נאָך איבערגעזאָגט פאַר הייט, בשבעים לשון^{לב}. ווייל טאָמער וועלן די אומות העולם, אַז זיי וועלן 'וויילן', קענען זיי נאָך מקבל זיין^{לג}.

לב

ונמצא רבשעת מתן תורה עדיין היו מצפים שגם כל האומות יקבלו התורה

יהיה איך שיהיה, [על כל פנים] בשעת קבלת התורה האָט מען נאָך געוואָרט אַז מ'זאָל צוזאָמנעמען, האָט מען נאָך געוואָרט אויף דעם אַז אַלע אומות העולם וועלן מקבל זיין [די תורה, און] על כל פנים מקבל זיין די עשרת הדברות, [שבכללם הוא] אָנכי וְלֹא יִהְיֶה לָךְ, [שהוא הרחקת וביטול כל מיני עבודה זרה].

לג

ובאם היו כל האומות מקבלין או התורה, והיו מניחין את עצביהם, כבר היה נעשה או הביטול הנמור לכל העבודה זרות. ואז שפיר היו יכולין ליתן התורה אף על ההרים הגבוהים שעברו בהם עב"ז, וכמו שיהיה לעתיד בבנין המקדש עליהם

היצט קומט אויס אַזוי: ווען אַלע אומות העולם העטן גיווען מִקְבֵּל געווען די עשרת הדברות, זיי העטן אַוועקגעלייגט 'אַלע' [אומות] די עבודה זרה, זיי העטן 'אַלע' גיווען מִבְטֵל געווען די עבודה זרה, העט דאָך שוין 'דעמאָלטס' געווען [דער] לְהַעבִיר גלולים מִן הָאָרֶץ, אַ 'ביטול עבודה זרה' גמור, [ואם כן] העט מען גיווען געקאָנט געבן די תּוֹרָה אויף די בערג אויך. [ולכן היו הר תבור וכרמל רצים ובאים שיתנו את התורה עליהם].

לד

אבל כששמעו ההרים שהקב"ה אמר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ואין לו עסק אלא עם בני ישראל ויצא מצרים, ולא עם כל האומות שלא רצו לקבל התורה, אז הבינו שעדיין לא נתבטלו העב"ז מן העולם, ושלכן אי אפשר שיתנו התורה עליהם

[ווען] זיי האָבן אָבער געהערט [אַז] מ'זאָגט אָנכי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, [פון דעם] זעט דאָך עפעס אויס [אַז] טאָקע נאָר, ס'וועט נאָר בלייבן [די תורה] ביי

אָבער] די שכינה הקדושה אליין איז אַין כבודו [ניתברך בזה], האָט זיך נישט אַראָפּגעלאָזט צו דעם, האָט נישט גערעדט 'די' לשונות. - ועיין בזה גם בס' יוגש תשכ"ז.

^{לב} ועיין בתחומא (יתרו, יא): מהו קול גדול ולא קֶסֶף (ותחתנה ה, יח), אמרו רז"ל שעשרת הדברות כולן בקול אחד יצאו מפי הגבורה, דבר קשה עד מאוד, מה שאין הפה של הדייט יכול לדבר ולא האזן יכולה לשמוע, ולפיכך כתיב נִפְשִׁי יִצָּאָה בְּדַבְרוֹ (שה"ש ה, ח), קול גדול ולא קֶסֶף, והקול נחלק לשבעה קולות, 'וימשם' לשבעים לשון.

^{לג} וכמבואר בגמרא עבודה זרה (ב:) שלעתיד ירצו האומות לטעון כן.

^{לד} כמבואר בגמרא סוטה (לב): כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל וכו', ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל וכו', הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה וכו' עד שגומרין ברכות וקללות, ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר (תבוא כו, ה-ח) [ובנית שם מזבח וגו'] וכתבת עליהן אֶת כָּל דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֶרֶץ הַיִּטָּב.

^{לה} וכמבואר ברש"י סוטה (לה: ד"ה איך למדו) בטעם שהעתיקו התורה לשבעים לשון, וז"ל: הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה, שלא יאה פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה. [ועיין בתוספות שם ד"ה ועל דבר].

די יוצאי מצרים, אבל האומות לא נתרצו לקבל התורה, און די עבודה זרה וועט נאך בלייבן בעולם.

[ונמצא] איז דאך עס נישט קיין ביטול גמור [לעבודה זרה], ממילא קאן מען אויף 'זיי' נישט געבן די תורה, [איבערדעם] זענען זיי צוריק געגאנגען, האבן זיי שוין געזען אז מ'קאן אויף 'זיי' נישט געבן די תורה הקדושה.

לה

איז עס טאקע הא בהא תליא, ווען זיי האבן געהערט דעם אָשר הוצאתיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, האָבן זיי געוואוסט אז מ'קען אויף זיי נישט געבן די תורה.

לו

ישוב קושיא ז

בקישור מה שנבחרו בני ישראל עם מה שנבחר הר סיני

האומות לא היו ראויים לקבל התורה, יען שהם עובדי ע"ז. אבל לעתיד כשגם הם ישליכו ויבטלו העבו"ז, ילמדו גם הם תורה מפי מלך המשיח כמבואר במדרש

פארשטייט מען שוין די ביידע [ענינים, בחירת ישראל מכל האומות, ובחירת הר סיני מכל ההרים, האין הם מקושרים זה בזה].

מִדָּד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל אֹמָה וְאֹמָה וְלֹא מִצָּא אֹמָה הַרְאוּיָה לִקְבֹּל אֶת הַתּוֹרָה אֲלֵא יִשְׂרָאֵל, [אבל האומות העולם] זיי האבן זיך נאך געדארפט פורש זיין פון עבודה זרה, [וואָס] זיי זענען געווען דבוק, [און] וועגן דעם זענען זיי נישט ראוי געווען מקבל צו זיין די תורה. און מהאי טעמא איז דאך נאכנישט [געווען דער] לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאֶרֶץ.

נאָר לעתיד שטייט דאך וועלן דאך אלע - די גוים - 'פֶּאֶרְלָאָנְגֶען' [לשמוע תורה], און ס'איז אַלּוּ גוֹיִם 'יִדְרָשׁוּ' (ישע' יא, ט) צום מלך המשיח. [וכמו שפירשו במדרש]¹⁰ אידן וועלן הערן [תורה] מפי הקדוש ברוך הוא, און זיי [די גוים] וועלן הערן פון מלך המשיח, [ולוה נאמר על משיח] אַלּוּ גוֹיִם 'יִדְרָשׁוּ'.

[וכן אמרו בגמרא]¹¹ כולם גרים גרורים לעתיד לבוא, [וכתיב] (ישע' ב, כ. לא, ז) יִשְׁלִיכוּ אִישׁ אֶלְיָי כֶּסֶף וְזָהָב, לעתיד וועלן זיי אלע אַוועקוואַרפֿן די עבודה זרה. [און] אז זיי וועלן אלע אַוועקוואַרפֿן די עבודה זרה, וועט דאך זיין אַ ביטול עבודה זרה, [ובביטול גמור כזה] העט מען גיווען געקאָנט געבן [די תורה אויף הר תבור וכרמל].

¹⁰ בבראשית רבה (צח, ט): אמר רב חנין, אין ישראל צריכין לתלמודו של מלך המשיח לעתיד לבא, שנאמר אַלּוּ גוֹיִם 'יִדְרָשׁוּ', לא ישראל.

ובמדרש תהלים (מזמור כא): אמר רבי חנינא, אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות העכו"ם שש מצות, כגון סוכה ולולב ותפילין, אבל ישראל למדין תורה מן הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שם נד, יג) וְכָל כְּנִיף לְמוֹדֵי ה', ולמה, בשביל אַלּוּ גוֹיִם 'יִדְרָשׁוּ'.

¹¹ בגמרא עבודה זרה (כד, ז): כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא [פירש"י: מעצמן נגררין להתגיר, אע"פ שאין מקבלין אותן]. אמר רב יוסף מאי קרא, פי אַז אָהָפֶד אַל עַמִּים שְׁפָה בְּרִנָּה וגו' (צפני ג, ט). אמר ליה אבבי ודלמא מעבודת כוכבים הוא דהדור בהו, אמר ליה רב יוסף לְעַבְדֵּי שְׁכָם אָהָד (שם).

ועוד שם (א, ז): דתניא רבי יוסי אמר לעתיד לבא באין עובדי כוכבים ומתגייירין. ומי מקבלינן מיניהו, והתניא אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה. אלא שנעשו גרים גרורים [פירש"י: מאליהן מתגייירין, ואנן לא מקבלינן, דמשום גדולתן דישאל קא עבדי דכתיב] (ישע' נד, טו) מי גר אָהָד בעניותיך, עָלֶיךָ פֹּלֵי בעשירותיך ומניחין תפילין בראשיהן תפילין בורעותיהם ציצית בבגדיהם מזווה בפתיהם וכו'.

לז

אבל בשעת מתן תורה כשלא ביטלו העבדו, לא היה שום אומה ראויה לקבל התורה אלא ישראל, ומהאי טעמא לא היה שום הר ראוי לנתינת התורה אל הר סיני, דכיון שלא נתבטל הע"ז נפסלו כל שאר ההרים וכאמור לעיל

אָבער היצט איז דאָס נאָכנישט געוועזן.

[איבערדעם, ווייל] מ'האָט געזען אַז ס'איז נישט ראוי ווער ס'זאל מקבל זיין די תורה נאָר ישראל, ממילא אַז זיי [האומות] זענען נישט מקבל די תורה, בלייבן זיי דאָך נאָך מיט זייערע דרכים פון עבודה זרה'ס, מהאי טעמא איז מדד הקדוש ברוך הוא כל ההרים ולא מצא אלא הר סיני, ווייל מ'האָט אויף זיי [על שאר ההרים] געדינט די עבודה זרה.

ווען ס'העט נישט געווען [אַזוי], ווען די אומות העולם העטן אויך געווען גיווען ראוי אויף מקבל צו זיין די תורה הקדושה, העט דאָך געווען אַ ביטול עבודה זרה, העט מען גיווען געקאָנט געבן די תורה אויף די אַנדערע בערג אויך, נישט נאָר אויף הר סיני. נאָר ווייל ס'איז מדד הקדוש ברוך הוא ולא מצא אלא ישראל, מהאי טעמא איז מדד כל ההרים ולא מצא אלא הר סיני.

[ונמצא] ס'איז הא בהא תליא, [בחירת בני ישראל מכל האומות, ובחירת הר סיני מכל ההרים].

לח

המשך ישוב קושיא ז

בקישור מה שנבחרה ארץ ישראל, לבחירת בני ישראל וחר סיני

לאָמיר זען ווייטער דעם דריטן פאל, מיט אָרץ ישְׂרָאֵל [שנבחרה מכל הארצות], דאָס איז אויך אין 'דעם' גיווענדט.

לט

לעיתיד יוכנעו כל האומות תחת ממשלת בני ישראל ומוֹלך המשיח, ואז באמת יהיה לכל העולם דין "ארץ ישראל", וכדין כיבוש חוץ לארץ הנעשה כדין, שעי"ז ניתוספת הארץ ההוא לקדושת "ארץ ישראל"

[דהנה] דער פסוק זאָגט^{לח} וּמָשְׁלוּ מִיָּם עַד יָם, דער מלך המשיח וועט כובש זיין כל העולם כולו. און דאָרטן וואו מ'איז כוֹבֵשׁ כדין, האָט עס דעם דין אָרץ ישְׂרָאֵל. איבערדעם וועט דאָך די גאַנצע וועלט וועט דאָך האָבן דעם דין אָרץ ישְׂרָאֵל. [וכמו שאמרנו]^{לט} עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות. ס'איז אַזוי על פי הלכה, דער דין איז דאָך אַזוי^מ.

[ווייל אויף] סוּרְיָא איז דאָך נאָר פאַרדעם אַ פלוגתא^{מא} [אם יש לה דין ארץ ישראל], און ס'האָט נישט 'מיט אַלעם' דעם דין פון אָרץ ישְׂרָאֵל, [ונקרא] כיבוש יחיד, ווייל ס'איז

^{לח} בזכרי' (ט, ט-): הִנֵּה מִלְכָּךְ יָבוֹא לָךְ, צָדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא, עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמֹר וּגּוֹ'. וְדָבָר שְׁלֹמֹה לְגוֹיִם וּמָשְׁלוּ מִיָּם עַד יָם וּמִמְּנֶה עַד אֶפְסֵי אֶרֶץ. - ופירש"י: וּמָשְׁלוּ. וממשל שלו. מִיָּם עַד יָם. מימא ועד מערבא, לסוף העולם. ומִמְּנֶה. פרת:

^ט בילקוט שמעוני (ישעי' רמז תקג): כתיב (ישעי' סו, כג) וְהָיָה מִדֵּי חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ [ומדי שבת בשבתו] יבוא כל בִּשְׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֱמֶר ה', והיאך אפשר שיבא כל בשר בירושלים בכל שבת ובכל חדש, א"ר לוי, עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל, וארץ ישראל ככל העולם כולו, והיאך באים בראש חדש ובשבת מסוף העולם, אלא העבים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים, והם מתפללין שם בבקר וכו', והם טוענים אותם לבתיהם.

^מ כמבואר ברמב"ם (מלכים ה, ו): כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין, הרי זה כיבוש רבים והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר, והוא שכבשו אחר כבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה.

^{מא} פלוגת רבי מאיר ורבי יוסי במשנה וגמרא עבודה זרה (כא), שנחלקו באם כיבוש יחיד שמיא כיבוש או לאו שמיא כיבוש, ולכן נחלקו בדין סוריא, עיי"ש.

געווען די כבישה שלא כדין, [יען כי כבשה דוד] איידער מ'האט כובש געווען אַרץ יִשְׂרָאֵל^{מב}. אָבער 'דערנאָכדעם' ווען מ'איז כובש אַרץ יִשְׂרָאֵל, דערנאָך אַז מ'איז כובש כל העולם כולו [דאז הכיבוש הוא כדין], איז דאָך 'אלעס' אַרץ יִשְׂרָאֵל.

(עיקר המשך הדרוש, באות מד)

מ

טאַקע אין תפלה למשה אין תהלים^{מג} טייטשט ער אַזוי [דעם פסוק] (תהלים פב, ח) קומה אַלְקִים שְׁפֹטָה הָאָרֶץ, ס'איז דאָ די ע' שרים, [וכל אומה ומדינה יש לה שר, אָבער] אַרץ יִשְׂרָאֵל איז תחת הקדוש ברוך הוא [ולא תחת שום שר, ולזה אמר] קומה אַלְקִים שְׁפֹטָה הָאָרֶץ, ווייל פִּי אִתָּהּ תִּנְחַל, לעתיד וועט הקדוש ברוך הוא [מנחיל זיין ירושלים הנקרא נחלה, כדכתיב] (ראה יב, ט) לא בְּאֵתָם [עַד עֵתָה] אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנְּחִלָּה, [וודערשן^{מד} 'נִחְלָה' זו ירושלים, [ולזה אמר] ווען ס'איז פִּי אִתָּהּ תִּנְחַל, לעתיד וועט זיין דער בחינת 'נִחְלָה' וועט זיין בְּכָל הַגּוֹיִם.

מא

קומט אויס אַז לעתיד וועט זיין די גאַנצע וועלט [וכדין] אַרץ יִשְׂרָאֵל.

מב

והרמ"ע מפאנו ביאר בטעם הגלות שיהיו בני ישראל בכל הארצות, דהוא בכדי לטהר את האויר, ולהכין כסא להשראת השכינה בכל העולם. ונראה דהכוונה בזה להכין את כל העולם לקדושת ארץ ישראל שתתפשט לעתיד בכל העולם

מיט דעם קאָן מען פאַרשטיין [דברי הרמ"ע דלהלן].

[איינס] פון די טעמים פונעם גלות, אין די גמרא איז דאָך דאָ עטליכע טעמים^{מה}, [און] דער רמ"ע מפאנו זאָגט גאָר [דעם טעם] - די גמרא זאָגט אויך אַזוי^{מו} - [כדי] לְקַדֵּשׁ

^{כב} כמבואר ברמב"ם (תרומו' א, ג-ד): הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען, כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב, וכיוצא בהן, אע"פ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה, אינו כארץ ישראל לכל דבר, ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בכל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ, ולהיותן כארץ ישראל לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל, מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל, אלא נשאר בה משבעה עממים. ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות, היה כיבושו כולו כארץ ישראל לכל דבר. והארצות שכבש דוד הן הנקראין "סוריא". סוריא יש דברים שהיא בהן כארץ ישראל, ויש דברים שהיא בהן כחוצה לארץ וכו'. [ועיין במגן אברהם (סימן שו, ס"ק כ)].

ועיין בזה בדברי רבינו ביואל משה (ב, קי, הובא להלן בהערה מח), ובשו"ת דברי יואל (סימן פה, אות יד). ובס"ג וארא תשי"ג, בהעלותך תש"ט, ועוד בכ"מ.

^{כג} בתפילה למשה (מזמור פב): קומה אַלְקִים שְׁפֹטָה הָאָרֶץ וגו'. כי ע' קתדראות הם ע' שרי מעלה, אבל לעתיד הכל תחת יד השי"ת לבדו, וכל העולם בבחינת ארץ ישראל. והיינו קומה 'אַלְקִים' דייקא, [ואתה שְׁפֹטָה הָאָרֶץ], פִּי אִתָּהּ תִּנְחַל [בְּכָל הַגּוֹיִם], רצה לומר כי כל העולם יהיה בבחינת 'נִחְלָה' זו ירושלים, והבן.

^{כד} בגמרא זכחים (קט): תנו רבנן, פִּי לֹא בְּאֵתָם עַד עֵתָה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנְּחִלָּה, מְנוּחָה זו שילה, נִחְלָה זו ירושלים, ואומר (ירמ' יב, ח) הִנֵּה לִי נִחְלָתִי כְּאֶרֶץ בִּיעֵר, ואומר (שם, ט) הֵעִיט צְבוּעַ נִחְלָתִי לִי הֵעִיט סָבִיב עָלֶיהָ. - [וכן פירש"י בפרשת ראה (יב, ט)].

^{כה} וכמו שביאר רבינו ענין זה ביואל משה (ב, קי) וזל"ק: ובטעם הגליות מבואר בגמרא פסחים (פז:), לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (הושע ב, כה) נִזְרַעְתִּיהָ לִי בְּאֶרֶץ, כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין. ובמהרש"א פירש כמה שאמר כדי שיתוספו עליהם גרים, דהיינו לפרסם האמונה גם בשאר עובדי כוכבים. ולכאורה נראה זה קצת כוונה אחרת, שאין הכוונה גרים ממש, אלא לפרסם האמונה בתוך העכו"ם אף אותן שלא נתגיירו. אך אולי כוונתו זל"ק, שע"י שנתפרסם האמונה בין העכו"ם, יש מציאות שיתעוררו הגרים שראוים להתגייר, כי אם אין ביניהם ידיעה כלל מהאמונה, מנא ידעי אותן שצריכים להתגייר.

ובגמרא תענית (ג:.) [וכן בגמרא עבודה זרה (ז:.)] הוא קצת בלשון אחר, שאמרו ז"ל [דאמר קרא] (זכרי' ב, י) כי כָּאֲרָבָע רווחות השמים פִּרְשִׁיתִי אֶתְכֶּם נָאם ה', מאי קאמר להו, אילימא הכי קאמר לכו הקב"ה לישראל בדברתינכו בארבע רוחי דעלמא, אי הכי "כארבע", 'בארבע' מיבעי ליה, אלא הכי קאמר, כשם שאי אפשר

וְלִטְהָרָה כָּל הָאָוִיר פּוֹן דִּי גֵאנְצֶע וועלט, ווייל ס'איז דאָךְ עתיד ס'זאָל ווערן [כל הארצות כדן] אַרְץ יִשְׂרָאֵל, מוז מען פאַראויס אָנגרייטן, מְטַהֵר זיין דעם אָוִיר צו דער קדוּשָׁה, ס'זאָל קאַנען סױבל זיין דעם קדוּשָׁת הָאָרֶץ אויף דִּי גֵאנְצֶע וועלט, מוז מען אָנגרייטן, מוז זיין אידן עובדי ה' [בכל הארצות, במשך הגלות].

אַזוי גיט ער צו פאַרשטיין אַזאַ מָאָדע [הסבר], דער רמ"ע מפאנו דאָרטן, אין עשרה מאמרות^{מז}.

מג

ער זאָגט נישט [הרמ"ע להדיא, הדטעם כדי לעשות הכנה] וועגן אַרְץ יִשְׂרָאֵל [שתתפשט קדושתה בכל העולם], נאָר [ער זאָגט] סָתָם, וועגן לִטְהָרָה הָאָוִיר אין דִּי גֵאנְצֶע וועלט, איבערדעם מוז זיין בַּכָּל הָעוֹלָם כּוֹלּוֹ, אין [זמן פון] גְּלוּת מוז זיין אידן 'איבעראַל'.
[אבל כן נראה לפרש בהסבר דבריו, הדכוונה לעשות הכנה בטהרת האויר בכל מקום שבעולם, בכדי שתוכל לקבל קדושת 'ארץ ישראל' לעתיד לבא]^{מח}.

לעולם בלא רוחות [פירש"י: שלא יתקיים מרוב הבל וחמימות], כִּךְ אִי אִפְשָׁר לעולם בלא ישראל, ופירש רש"י ז"ל העולם מתקיים אלא בשביל ישראל, והכי אמר קרא, כִּי כִאֲרַב רוחות השמים פרשתי אֲתָכֶם לרוחות העולם, כדי שיתקיים, שנאמר (ירמ' לג, כה) אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שָׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי. ופירש בזה המהרש"א בעבודה זרה (יז, ב), שהכוונה הוא שעל ידי שפיזר את ישראל בד' רוחות העולם, התפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו, והוא קיומו של עולם שלא יחבר. ומשמע שזה גופה קיומו של עולם, מה שרואין בכל רוחות העולם אצל כל האומות שיש תורה ואמונה בהש"ת, וזה אי אפשר אלא אם ישנם ישראל בכל המקומות.
ובפסיקתא הובא בילקוט ראובני פרשת שלח (יד, כא) על הכתוב וְאִלֵּים חִי אֲנִי וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אלו ישראל שנקראו כבוד ה', כל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאתִיו (ישעי' מג, ז), מכאן שנגזרה גזירה על ישראל שיהיו גולים בין האומות. והיינו שעל ידי שישאל גולים בין האומות נתמלא כבוד ה' את כל הארץ, שנתפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו כמבואר לעיל.

ושם בגמרא עבודה זרה (יז, ב) מבואר עוד, שעל ידי שמפורזין ישראל בכל ד' רוחות העולם, ניצולים מַכְלִיָּה חס ושלום, שאין כל האומות הורגים אותם ח"ו. וכן הוא מבואר בגמרא פסחים (זב, ב) מאי דכתיב צִדְקַת פְּרִזּוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות כמבואר שם אחר כך, שעי"ז אין יכולין לכלותם ח"ו, וכן הוא בתנא דבי הליוה.

ונראה בזה בגמרא ג' טעמים, מלבד שיש עוד טעמים הרבה עד אין חקר, כאשר אכתוב להלן [נהיינו עבור תכלית ביורר הניצוצין הק', וכמו שהאר"י שם רבינו בזה עיי"ש]. (וחלק מהמשך דברי רבינו שם, מובא להלן בהערה מח).

^{מז} דלפי דברי המהרש"א הנזכר (בהערה מה, בתוך לשון היואל משה) נמצא דבריו הרמ"ע הוא כעין דברי הגמרא.

^{מח} בעשרה מאמרות (חיקור דין ח"ד, יג): אשריהם לבעלי תשובה, כי למחיה שלחם אלקים, לטהר המקומות אשר נפוצו שם. וחביבים היו ישראל, שהם שמרו תורה ומצות במקום ששרים גדולים לא עמדו בו בנסיגנם, והוא מקום שבעלי תשובה עומדים בו בנסיגן (ברכות לד, ב) בלי ספק. וזו היא סבה עצמית לכל הגלויות, שהיה ראשון לכולם ויגיש אֶת הָאֵדָם (בראשית ג, כד), כי אז נתחדש לו מגרש חוץ לגן עדן, למען יתקן הָאָוִיר הַחַיִּצוֹן בְּהֵבֵל פִּיּוּ ויכין כסא כבוד להשראת שכינה בכל מקום. והזה טעם (בשלח יג, יז) וְלֹא נָחֵם אֱלֹקִים דְּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הָיָה, ולא היה מתקדש מדבר העמים וכו'.

הדרן לגלויות ישראל, לפי שגלות שומרון [היינו גלות עשרת השבטים] לא היו בני תורה, די להם לקדש פאה אחת מן העולם וכו'. אבל גלות ירושלים, משם נפוצו לארבע רוחות העולם, למען יפוצו מעינותם, להועיל אל הכלל. והיא תקנת השבים, כדכתיב (תהלים נא, טו) אֶלְמָדָה פִּשְׁעִים דְּרָכֶיךָ, מה כתיב בתריה, וְחֲטָאִים אֵלֶיךָ יִשׁוּבוּ.

^{מח} עיין זה בלשון רבינו ביואל משה (שם) דלאחר שהביא דברי העשרה מאמרות אלו, כתב וז"ל: ותמצית הדברים [של הרמ"ע] מבוארים בדבריו באר היטב, שהגלות בכל ארצות העמים הוא הכרח בשביל שיהיה תורה ועבדות ה' בכל הארצות, לטהר אויר העולם כולו, שיהיה מוכן להשראת השכינה.

[ועל זה מוסיף רבינו]: ונראה שהוא לפי מה שמבואר בקראי שהמלך המשיח יכבוש אח"כ את כל העולם כולו, וממילא יהיה בכל העולם קדושת ארץ ישראל, שכן היא ההלכה שמה שכובשין כדן יש לו דין א"י בכל הפרטים, כי מה שיש פלוגתא בסוריא אם הוא שוה לגמרי לא"י הוא בשביל שלא היה הכיבוש כדן, אבל המלך המשיח שיכבוש הכל כדת וכהלכה, יהיה בל מקום דין ארץ ישראל וכו'.

ולזה צריך הכנה לטהר אויר כל העולם כולו, שיהיה מציאות שתתפשט שמה קדושת ארץ ישראל, ועל כרחק שיהיה בכל הארצות צדיקים עובדי ה' המטהרין את האויר. ויען שעל ידי עון הדור נחלש כח הקדושה,

מד

והנה אם היו כל האומות מקבלין התורה, היו נכנעים תחת בני ישראל, וכבר היה העולם מוכן אז להתפשטות קדושת ארץ ישראל בכל הארצות, כמו שהיה לעתיד לבא. ונמצא דגם בחזרת ארץ ישראל, מה שנבחרה היא ולא שאר כל הארצות, הוא תלוי במה שהאומות לא קבלו התורה. ושפיר מקושרים כל הענינים 'הנבחרים' שנזכרו במדרש

ממילא ווען מ'העט גיווען מקבל געוועזן אלעס [בשעת מתן תורה, שגם הגוים היו כולם מקבלים התורה], העטן זיי דאך אלע גיווען נכנע געווען תחת ישראָל, העטן זיי גיווען מקבל געווען אויף זיך [עול מלכותם של ישראל], העט דאך 'דעמאלטס' גיווען געווען [שוין, אז] מ'העט גיווען כובש געווען כל העולם כולו, העט דאך די גאנצע וועלט געהאט דעם דין פון אַרץ ישראָל, אזוי ווי ס'וועט זיין לעתיד.

מה

איבערדעם איז עס האָ באַהאָ תלִיא [אויך דער 'דריטער' פאל] מט.
[זא] ווייל מָדד הקדוש ברוך הוא כל האומות ולא מצא אומה אלא ישראל, מהאי טעמא איז נישט [ראוי לקבלת התורה] נאָר הר סיני, און מהאי טעמא איז נאָר אַרץ ישראָל אין 'דער' קדושה, [דהיינו] קדושת האָרץ. און די אלע מצות וואָס מ'איז מחוייב נאָר אין אַרץ ישראָל, איז אויך פאָרדעם, אַלץ ווייל די אלע אומות העולם האָבן נישט געוואָלט, זיי זענען נישט ראוי געווען צו דער קדושה.
[אַבער] אלמלי ווען די אומות העולם העטן זיך גיווען אונטערגעגעבן [תחת יד ישראל, ע"י שהיו מקבלים התורה], העט דאך געווען גיווען [דער] פִּי אֶתָּה 'תנחל' בְּכָל הַגּוֹיִם שוין דעמאלטס [בשעת מתן תורה], דעס וואָס ס'וועט זיין לעתיד.

מו

ישוב קושיא ו

ברענגט ער אָהער [מה שנבחרו אלו הג' ענינים, אל הפסוק] זאת הַחִיָּה.

מז

במדרש מביא משל, דרך בני ישראל נצטוו בהרחקת מאכלות הטמאים, לפי שהם עומדים לחיים, משא"כ האומות העולם [ויוכן בהקדם וואָס] אין מדרש רבה¹ ברענגט ער אַ מָשָׁל. אַ רופֵּא איז געגאָנגען לְבַקֵּר הַחֻלָּה, ביי איינעם האָט ער געזען אַז דער איינער איז שוין, ער איז נוֹטָה

אין מציאות לטהרה זו אלא אם כן יש עובדי ה' בכל המקומות ממש, כאשר הבאתי (בסימן) מאור החיים הקדוש (בהר) בענין נצוצות [הקדושות] שכתבו חכמי האמת.

^{מט} וכן מה שחשב עוד במדרש שם, ענין בחירת ירושלים מכל העיירות. זה גם כן נכלל במה שנבחרה ארץ ישראל מכל הארצות, ואין זה ענין רביעי ממש, ולכן לא חשבו רבינו לענין בפני עצמו. ועכ"פ לדרכינו יבואר גם ענין זה, כי לעתיד לבא כשם שעתידיה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות, כמו כן עתידיה ירושלים שתתפשט עד דמשק, ואם כן גם בחירת ירושלים לבד מכל העיירות, בזמן הזה, זה תלוי במה שהאומות לא רצו לקבל התורה.

² בויקרא רבה (יג, ב): אמר רבי תנחום בר חנילאי, משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים, אחד לחיים ואחד למיתה, אמר לזה של חיים זה תאכל וזה לא תאכל, ושאינו לחיים אמר כל דבעי הבו ליה. כך עובדי כוכבים שאינן לחיי העולם הבא, כתיב בהם (נח טז, א) כִּי־רָקָה עֲשֵׂב נִתְּתִי לָכֶם אֶת־כָּל, אבל ישראל שהם לחיי העולם הבא זאת הַחִיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ (ראה יד, ד).

ובתנחומא (סימן ו): רָאָה וַיֵּתֵר גוֹיִם, רבי תנחומא בן חנילאי אמר, התיר להם את האסורים ואת השקצים ואת הרמשים. משל למה הדבר דומה, לרופא שהלך לבקר ב' חולים, ראה אחד מהם שהיה בסכנה, אמר לבני ביתו תנו לו כל מאכל שהוא מבקש, ראה האחד שעתידי לחיות, אמר להם כן וכך מאכל יאכל, כך וכך לא יאכל. אמרו לרופא מה זה, לָזָה אתה אומר יאכל כל מאכל שהוא מבקש, וְלָאֵחֶר אמרת לא יאכל כך וכך. אמר להם הרופא, לזה שהוא לחיים אמרתי לו זה אכול וזה לא תאכל, אבל אותו שהוא למיתה אמרתי להם כל מה שהוא מבקש תנו לו, שאינו לחיים. וכך הקב"ה התיר לעכו"ם השקצים והרמשים, אבל ישראל שהם לחיים, אמר להם

לְמִיתָהּ, אִזְ עַר קָאָן נִישְׁט לַעֲבֹן, דַּעַם הָאָט עַר מִתִּיר גַּעוּזֶען 'אַלעס' צו עסן. און אַינער הָאָט עַר גַּעזֶען [אז] עַר קָאָן נאָך לַעֲבֹן. בִּי אַינעם וואָס עַר איז גַּעוּזֶען בִּי אים, הָאָט עַר מִתִּיר גַּעוּזֶען אַלעס, און אַינעם הָאָט עַר אָנגַעזאַגט 'וואָס' עַר זאָל יאָ עסן, דַּעַם מַעגסטו יאָ און דַּעַם טאַרסטו נִישְׁט.

הָאָט מַעַן גַּעפֿרעגט פֿאַרוואָס. [הָאָט עַר גַּעזאַגט] ווייל 'דַּעַם' הָאָב איך גַּעזֶען [אז] עַר איז שוין פֿאַרפֿאַלן לְמִיתָהּ, נו מִילא וואָס זאָל איך מִיך 'שטעלן' [לעכב הנאתו], לאָז עַר אַלעס עסן. [אַבער] 'דַּעַר' הָאָב איך גַּעזֶען [אז] עַר שטִיט לְחַיִּים, אִז עַר וועט בִּלְיִבן לַעֲבֹן, מִמִּילא אִז עַר קָאָן לַעֲבֹן, בְּרוּיך איך אים צו זאָגן וועלעכס זאָל עַר יאָ עסן און וועלעכס זאָל עַר 'נִישְׁט' עסן.

מח

[והנמשל] זאָגט עַר אַזוי.

די אומות העולם זענען לְמִיתָהּ [מחיי עולם הבא], זיי זענען נִישְׁט ראוי אויף עוֹלָם הַבָּא, [לכן התיר להם] אינגאַנצן, כִּי־רַק עֲשֹׂב [נִתְּתִי לָכֶם אֶת כָּל] (נח ט, ג), הָאָט מַעַן זיי 'אַלעס' מִתִּיר גַּעוּזֶען צו עסן.

[אַבער] אידן זענען מוכן [אויף] עֲלִיית עוֹלָם הַבָּא, איבערדעם מוז מַעַן אַזויפיל גַּעוואָרנט זיין 'וואָס' מ'זאָל עסן, [כדי] מ'זאָל זיך נִישְׁט מַטְמא זיין דאָס נַפֶּשׁ. [ועליהם להשמר עצמם] וואָס מ'זאָל עסן און וואָס נִישְׁט, [כדי] מ'זאָל ראוי זיין צו עוֹלָם הַבָּא. אַזוי שטִיט אין מדרש.

מט

און אין רש"י אַליין איז עס בקיצור¹, ווייל ס'איז זאת "הַחֲיָה", ווייל זיי זענען חַיִּים און דְּבוּקִים בְּמָקוֹם, איבערדעם הָאָט מַעַן זיי אָנגַעזאַגט די אַלע זאכן.

נ

ובזה מפרש האור החיים הק' בכוונת הפסוק "לֹא־מֹר" אֲלֵיהֶם, דהוא לשון שבח והתרוממות לישראל, יותר מכל האומות דער אור החיים הקדוש טייטשט דאָך אַזוי אויף דַּעַם לֹא־מֹר אֲלֵיהֶם, עַר טייטשט דַּעַם לֹא־מֹר אֲלֵיהֶם, - וואָס איך הָאָב פֿריער גַּעזאַגט (באות א-ט) וואָס מ'פֿלאָגט זיך [ברש"י ורמב"ן לפרש] וואָס איז דער לֹא־מֹר אֲלֵיהֶם, [צי כפירש"י] אלעזר ואיתמר, צי [כפירוש הרמב"ן] דהוא להכהנים, ווייל זיי זענען די מורי הוראות, - און דער אור החיים הקדוש זאָגט² [להוסיף על פירושה, כי] "לֹא־מֹר" אֲלֵיהֶם, דאָס איז א 'שִׁבְח' פֿאַר זיי [מלשון הַאֲמָרָה

וְהִיָּתָם לִי קְדוּשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי (קדושים כ, כו) אַל תִּשְׁקָצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם (יא, מג), אַתָּה תִּאָכְלוּ וְאֵת זֶה תִּאָכְלוּ וְאֵת זֶה תִּאָכְלוּ, לֹא תִטְמָאוּ בָהֶם וְנִטְמָאתֶם בָּם (שם), למה, שהם לחיים, שנאמר (ואחזקן ד, ד) וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בָּהֶם אֲלֵיכֶם חַיִּים כָּל־כֶּם הַיּוֹם. הוּא עֲמֵד וְיִמְדֵּךְ אֶרְךְךָ רָאָה וְיִתֵּר גּוֹיִם.

¹ ברש"י (יא, ב): זאת הַחֲיָה. לשון חיים, לפי שישיראל דְּבוּקִים בְּמָקוֹם, וראויין להיות חיים, לפיכך הבדילים מן הטומאה וגזר עליהם מצות, ולאומות העולם לא אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה וכו', כדאיתא במדרש רבי תנחומא.

² באור החיים הק' (יא, ב): לֹא־מֹר אֲלֵיהֶם. רבותינו ז"ל (כתורת כהנים) אמרו, אֲלֵיהֶם, פֿירוש ו שיאמר לאלעזר ולאיתמר, והכוונה בזה כדי להקדימם בלימוד קודם, כדתיניא בסדר הלימוד (עירובין נד:). ואולי שנתכוון להצריכם להורות בני ישראל, על דרך כי שפתי כהן [ישמרו דעת ותורה] יבקשו מפיהו [וגו'] (מלאכי ב, ז), אשר על כן סמך לזה דְּבוּר [אָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, זאת הַחֲיָה אֲשֶׁר תִּאָכְלוּ] וגו':

ועוד שם: אמר תִּיבֵת לֹא־מֹר, ריצה כי מצוה זו היא בחינת המעלה והכבוד להם, להשמר מדברים הטמאים, וכאומרם בזה (ע' ויקרא רבה יג, ב) אמר ר' שמעון בר יוחאי, בפסוק עֲמֵד וְיִמְדֵּךְ אֶרְךְךָ, מדר ה' את כל האומות ולא מצא אומה שהיא ראויה כו', ופירוש תִּיבֵת לֹא־מֹר כאן הוא על דרך אֲמֹר צִדִּיק [בין טוב] וגו' (ישעי' ג, ט).

והאמירך (תבוא כו, יז-ח), טאָקע נאָר פאַר אידן, ווייל אידן זענען ראוי, ווייל זיי שטייען [אַנגעגרייט] אויף לעולם הבא, איבערדעם מוז מען זאָגן פאַר אידן [להשמר ממאכלים הטמאים].

נא

וגם לפירושו צ"ב, למה נזכר התרוממות ישראל מכל האומות, דייקא בפרשה זו. [אבל לדברי המדרש הנזכר נראה, דבפרשה זו רואין מעלת ישראל מכל האומות, שהם עומדים לחיים לעולם הבא]

לעולם די גאַנצע תורה האָט מען דאָך נאָר געזאָגט פאַר אידן, נישט פאַר גוים. [ואם כן צריך ביאור] וואָס איז די נפקא מינה [לומר זאת בפרשה זו דייקא], פאַרוואָס דוקא 'דעס', [מער ווי עפעס אַנדערש].

[אמנם לדברי המדרש הנזכר, אתי שפיר, דכאן נרמז מה שישאל עומדים לחיים לעולם הבא, משא"כ האומות העולם, ועל כן שפיר שייך כאן ענין שבח והתרוממות ישראל מכל האומות].

נב

וכן מבואר עוד במדרש, כי ד' בהמות הטמאים שמהם הכתוב, הם נגד ד' מלכויות, בבל, מדי, יון, ואדום

[און] דער אָמת, לעולם דאָ אין מדרש איז דאָ נאָך אַ דרש¹¹. ער טייטשט אויס די אַלע בַּהֲמוֹת טַמְאִים, אַלעס אויף די אומות העולם, גַּמֵּל [וְשֶׁפֶן וְאַרְנֶבֶת] וְחִזִּיר, אויף יוֹן, אויף מְדִי, און אויף אָדום אַלִיין. חִזִּיר איז אָדום.

נג

ומבאר בכלי יקר, כי הדרש מקושר עם הפשט, כי סימני הטומאה של בהמות טמאות מורים על שורש הטומאה שלהם, והאומות העולם הם גם כן מאותו שורש הטומאה

דער כלי יקר דאָרט¹², ער שטעלט זיך אויף דעם, פאַרוואָס ער נעמט עס אַרויס פונעם 'פֶּשֶׁט'. [ולזה מבאר כי] ער מיינט [במדרש, אז] ס'איז די זעלבע בחינה, די סִמְנִים, די סִמְנֵי טוּמְאָה [של בהמות טמאות, הם מורים על שורש הטומאה דמשם הוא גם שורש הטומאה של אומות העולם]. און ער טייטשט עס אויס בדרך אגדה לפי דרכו.

¹¹ בויקרא רבה כאן (ג, ה): משה ראה את המלכויות בעיסוקן, אַתְּ הַגָּמֵל, זוּ בָּבֶל, שנאמר (תהלים קלז, ח) אֲשֶׁרִי שִׁשְׁלִם לָךְ אֶת גְּמוּלָךְ שֶׁגָּמַלְתָּ לָנוּ. וְאַתְּ הַשֶּׁפֶן, זוּ מְדִי, רבנן ורבי יהודה ברבי סימון, רבנן אמרי מה השפן הזה יש בו סימני טומאה וסימני טהרה, כך היתה מלכות מדי מעמדת צדיק ורשע, אמר רבי יהודה ברבי סימון, דְּרִיּוֹשׁ האחרון בְּנֶה של אסתר היה, טהור מאמו וטמא מאביו. וְאַתְּ הָאַרְנֶבֶת, זוּ יוֹן, אמו של תלמי ארנבת שמה. וְאַתְּ הַחִזִּיר, זוּ מַלְכוּת רַבִּיעִית [אָדום], משה נתן שלשתם בפסוק אחד, ולזו בפסוק אחד, ולמה, רבי יוחנן ורשב"ל, ר"י אמר ששקולה כנגד שלשתן, רשב"ל אמר יתירה וכו'. רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון, מכל הנביאים לא פרסמה אלא שנים, אסף ומשה, אסף אמר (תהלים פ, ד) יִכְרֹסֶמֶנָה חִזִּיר מִיָּעַר, משה אמר וְאַתְּ הַחִזִּיר כִּי מִפְּרִיס פָּרְסָה. למה נמשלה לחזיר, לומר לך, מה חזיר בשעה שהוא רובץ מוציא טלפיו ואומר ראו שאני טהור, כך מלכות אדום מתגאה וחומסת וגוזלת, וְנִרְאָת כאלו מַעֲצֵת בִּימָה [לדון את הגולנים] וכו'.

דבר אחר, אַתְּ הַגָּמֵל, זוּ בָּבֶל, כִּי מַעְלָה גְּרָה הִיא, שמקלסת להקב"ה [עיי"ש] וכו'. וְאַתְּ הַשֶּׁפֶן, זוּ מְדִי, כִּי מַעְלָה גְּרָה הִיא, שמקלסת להקב"ה, שנאמר (עזרא א, א) כֹּה אָמַר כֹּהֵן שֶׁשֶׁן מֶלֶךְ פָּרַס. וְאַתְּ הָאַרְנֶבֶת, זוּ יוֹן, כִּי מַעְלָה גְּרָה הִיא, שמקלסת להקב"ה, אלכסנדרוס מוקדן כד היה חמי לרבי שמעון הצדיק אומר ברוך ה' אלקי של שמעון הצדיק. וְאַתְּ הַחִזִּיר, זוּ אָדום, וְהוּא גְּרָה לֹא יָגַר, שאינה מקלסת להקב"ה, ולא דיין שאינה מקלסת, אלא מחרפת ומגדפת ואומרת (תהלים עג, כה) מִי לִי בִשְׂמִים.

דבר אחר, אַתְּ הַגָּמֵל, זוּ בָּבֶל, כִּי מַעְלָה גְּרָה הִיא, שמגדלת את דניאל וכו'. וְאַתְּ הַשֶּׁפֶן, זוּ מְדִי, כִּי מַעְלָה גְּרָה הִיא, שמגדלת את מרדכי וכו'. וְאַתְּ הָאַרְנֶבֶת, זוּ יוֹן, כִּי מַעְלָה גְּרָה הִיא, שמגדלת הצדיקים וכו'. וְאַתְּ הַחִזִּיר, זוּ אָדום, וְהוּא גְּרָה לֹא יָגַר, שאינה מגדלת הצדיקים, ולא די שאינה מגדלת אלא שהורגת אותם וכו'.

דבר אחר, אַתְּ הַגָּמֵל, זוּ בָּבֶל, כִּי מַעְלָה גְּרָה, שגורה מלכות אחריה וכו'. וְאַתְּ הַחִזִּיר, זוּ אָדום, וְהוּא גְּרָה לֹא יָגַר, שאינה גוררת מלכות אחריה. ולמה נקרא שמה חזיר, שמוחזרת עטרה לבעליה, הדא הוא דכתיב (עובדיה א, כא) וְעָלָה מוֹשָׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לִשְׁפֹט אֶת הָרָע עֲשֵׂה וְהִתְהַלַּח לְהַמְלוּכָה.

¹² בכלי יקר (יא, ד). והובא להלן בהערה ע.

נד

[ונמצא כי] אין דער פרשה, די אַלע סימנים [של מינים הטמאים] האָבן דאָך אַ שורש, אַ מקור פאַרוואָס ס'איז בטומאה, און דאָס איז די אומות [בשורשם] די זעלבע.

נה

ונמצא שבפרשה זו מומן ההבדל וההפרשה שבין ישראל לאומות העולם, ועל כן שפיר שייד לזה מה שמביא כאן המדרש מה שלא מצא הקב"ה אומה הראוי לקבל התורה אלא בני ישראל, וכן שאר הענינים הנבחרים שהם תלויים גם במה שהאומות לא היו ראויים לקבל התורה, וכאמור לעיל

[וממילא בפרשה זו שנכתב בה ההבדל בין מינים והטהורים, אם כן] ליגט אין דער פרשה [אויך] דער 'הבדל' פון ישראל צו אומות העולם.

איבערדעם שטעלט ער אָהער [דער מדרש] די אַלע 'הבדלות', מִדַּד הקדוש ברוך הוא, די מדידות, אַז לא מצא אומה הראויה לקבל את התורה אלא ישראל, [וואָס] אין דעם איז גיווענדט [אויך] די אַלע [אַנדערע] זאַכן [המפורטים בהמדרש], אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט (בישוב קושיא ז).

און דעם חילוק טאַקע פון ישראל [לעמים], די הבדלה והפרשה, דאָס איז אין 'דער' פרשה. דאָס איז מרמז [המינים הטמאים על האומות], אַזוי ווי דער מדרש דִּרְשָׁנִט דאָך דאָס אַלעס אויף די אומות^{יה}.

נו

הקדמה לישוב קושיא א-1

לשון "הבדלה" בין טהור לטמא, שייד רק במקום שאין ניכר להדיא החילוק שביניהם, וכמו שמפרש רש"י בסוף הפרשה

וועל מיר צוריקגיין [לבאר מה שדקדקנו בלשון הפסוק לאמר אֲלֵיהֶם].

[ונקדים דהנה] די אַלע כוחות הטומאה, די "הבדלה" [בין טמא לטהור, צריך לזה התבוננות יתירה. דעל הפסוק] לְהַבְדִּיל בֵּין הַחַיָּה הַנְּאָכְלָת [ובין החיה אשר לא תאכל], זאָגט דאָך רש"י^י, אֵין צריך לומר בין פֶּרָה לַעֲרֹד, [ווילל] דאָס 'דערקענט' מען דאָך [בניקל, החילוק שביניהם, אבל לשון] הבדלה גייט אָן [נאָר ביי] אַ זאָך וואָס מ'דערקענט 'שווער'^{יז}, [ולכן על הפסוק לְהַבְדִּיל] בֵּין הַחַיָּה הַנְּאָכְלָת זאָגט ער אֵין צריך לומר בין [פרה לחמור, אלא בין] אַז ס'איז נשחט רובו [של קנה] לנשחט חציו, אַז מ'זאל קוקן אויף אַ 'מִשְׁהוּ' [הבדל בין זה לזה].

^{יה} וז"ל רבינו בס"ג שמיני תשי"ח (לאחר שמביא דברי הכלי יקר בביאור המדרש שהאומות העולם נרמזים בפרשה זו): לפי זה פאָרשטייט מען גוט דעם מדרש על פי פשוט, וואו קומט אָהער דער מדר הקב"ה כל אומה ולשון ולא מצא אלא ישראל, ווייל דאָ שטייט דאָך דאָס גנות פון אַלע אומות, וואָרן דאָרט ליגט דאָך, אין דעם איז מדי מיט יין. פון די אַלע עופות [וחיות] טמאים, פון די שרשי טומאה, פון דאָרט קומען די אומות העולם. שטייט דאָך [שורשם] אין דער פרשה, אַזוי ווי דער מדרש זאָגט דאָך טאַקע [אַז גמל] דעם איז כבל, די פאָר [ראשי אומות] רעכנט דאָך אויס דער מדרש, די ראשי אומות וואָס אירן זענען געווען [ביי זיין] אין גלות רעכנט ער אויס דער מדרש וואו זיי ליגן [מרומז], וואו זיי שטייען אין דער פרשה. עכ"פ שטייט דאָך אין דער פרשה די בחינה פון די אומות, און דורך די כוחות הטומאה האָט הקב"ה מודד געווען און ער האָט געזען [אַז] זיי זענען נישט ראוי לקבל את התורה, טאַקע דורך די כוחות טאַקע פון 'דער פרשה' איז מען דאָס געוואָרן געוואָרן, פון דער פרשה זעט מען יעדעס [אומה] עקסטער וואָס פאָר א כוחות הטומאה זיי האָבן, און דורך די כוחות הטומאה קענען זיי נישט צוקומען צו גאָרנישט צו די קדושה. איבערדעם זאָגט ער זאת הַחַיָּה, אתם חיים [ולא האומות], האָט מען געגעבן מצות - זאת הַחַיָּה - נאָר פאר ענק אליין.

^{יז} ברש"י (יא, מז), והובא דבריו לעיל בהערה ו.

^{יח} עיין ענין זה באורך בס"ג שמיני תשט"ז.

נז

[ווי] דער מדרש זאגט^{נז}, כמין גלגולת איז אראָפּגעקומען מן השמים, [און] מ'האָט געוויזן אַז אַ נקב משהו איז אסור, ביי ניקב קרום של מת.

נח

והראשונים כתבו בטעם שאסרה התורה מאכלות האסורות, לפי שהמינים ממאים הם מוזיקים להנפש, ולא כהרמב"ם שכתב הטעם רק לפי שהוא מוזיקים להגוף

[דער רמב"ם]^{נח} זאגט^{נח}, אַז די אַלע ווי ער רעכנט אויס [בפסוק], אַז די אַלע טמאים, די בהמות טמאות, דעס איז מִזִּיק פֿאַרן גוף^א.

פרעגט מען אים, אַזוי האָב איך געזען זיי פרעגען אים האָרב פון די ראשונים נאָך^כ, פֿאַרוואָס שאָדט [עס] נישט פֿאַר די אומות העולם, ס'זעט דאָך אויס זיי זענען בריאים וְחִזְקִים, זיי זענען גענוג שטאַרק, ס'שאָדט זיי נישט.

^{נח} בויקרא רבה כאן (יג, ד): כמין גלגולת של אש הראה לו הקב"ה למשה מתחת כסא הכבוד, ואמר לו אם ניקב קרום של מוח, אפילו כל שהוא, [הרי זה טריפה]. ורבנן אמרי, זאת החיה אשר תאכלו, החיה מִטְרַפְתָּה תאכלו, ושאינה חיה מִטְרַפְתָּה לא תאכלו.

^{נח} חסר כאן 'משהו' על הריקארינג.

^כ בספר המורה (ח"ג, פרק מח): וְאָמַר, כי כל מה שאסרתו התורה עלינו מן המאכלים, מזונם מגונה. ואין בכל מה שנאסר עלינו מה שיופיק שאין חיוק בו, רק הַחֲזִיר וְהַחֶלֶב. ואין הענין כן, כי הַחֲזִיר יותר לח ממה שצריך, ורב הפסולת והמותרות, ורוב מה שמאסרתו התורה, לרוב לכלוכו ומזונו בדברים הנמאסים. וכבר ידעת הקפדת התורה על ראיית הלכלוכים, ואפילו בשדות במחנה, כל שכן בתוך המדינה. ואילו היתה מותרת אכילת החזיר, היו השווקים עם הבתים יותר מלוכלכים מבית הכסא, כמו שתראה ארצות הצרפתים היום. כבר ידעת אמרם, (ברכות כה). פי חזיר כצואה עוברת דמי. וכן חֶלֶב הקרב משיב, ומפסיד העיכול, ומוליך דם קר מדובק, ושריפתו היתה יותר ראויה מאכילתו. וכן הדם והנבלה קשים להתעכל, ומזונם רע, וידוע שהטרפה תחילת נבלה היא. – ודע שאלו הסימנים, רצוני לומר העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות, וסנפיר וקשקשת בדגים, אין מציאותם 'סיבת' ההיתר, ולא העדרם סיבת האיסור, ואמנם הם 'סימן', יָרַד בו המין המשובח מן המין המגונה.

^א ועיין עוד קרוב לזה בדברי הרמב"ן (יא, ג'), ובספר החינוך (מצוה עג).

^כ עיין בפ' האברבנאל (יא, ג') שהקשה כן על הרמב"ן, וז"ל: איסור המאכלים שאסרה התורה, כבר חשבו רבים מהמפרשים שהוא מפני בריאות הגוף ורפואתו, להיות המאכלים הרעים ההם מולידים ליחות רעות, וזה דעת הרמב"ן בפסוק ואלה תשקצו מן העוף. וחלילה לי מלהאמין כן, לפי שאם כן היה ספר תורת האלקים במדרגת ספר קטן מספרי הרפואה הקצרים בדבריהם וטעמיהם, ואין זה דרך תורת האלקים ועומק כוונתה. וגם שענינו הרוואת האומות האוכלים בשר החזיר השקץ והעכבר, ושאר העופות והבהמות והדגים הטמאים, חיים כלם היום, חזקים כראי מוצק, ואין עיף ואין כושל בהם. גם כי יש בריאות אחרות שהזיקם מפורסם כאפעה נחש שרף ועקרב, ולא נזכרו כאן בכלל האסורות. וגם יש מהעשבים והצמחים המזיקים מאד וממיתים בארסיותם, כמו אליסיר וזולתם ממה שיזכרו הכמי הרפואה, ולא אסרה התורה אכילתם. וכל זה ממה שיורה שלא באה התורה האלקית לרפאות את 'הגופות' ולבקש בריאותם, אלא לבקש בריאות 'הנפש' ולרפאות תחלואיה, ולכן אסרה המאכלים, לפי שהיו מתעבים ומשקצים את הנפש הטהורה המשכלת, ומולידות במזג האנושי אטימות וקלקולת התאוות, בעשונם באדם רוע מזג, אשר ממנו תתהוו רוח הטומאה המטמאה הדעות והמעשים, ומגרש רוח הטהרה והקדושה שעליה בקש דוד (תהלים נא, ג') וְרוּחַ קִדְשְׁךָ אֵל תִּתֵּן מִמֶּנִּי, ואמר (שם, יב) לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים וְרוּחַ נָכוֹן חִדָּשׁ בְּקִרְבִּי, ומפני זה אמר יתברך (יא, מג) אֵל תִּשְׁקָצוּ אֶת נִפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֶּׁרֶץ וְלֹא תִטְמָאוּ בָהֶם, כי בזה היה ענין האטימות והטומאה, ולא קראם הכתוב מוזיקים ולא מחליאים, כי אם טמאים ותרעבה, להורות שהיה טעם איסורם מפאת הנפש ולא מפאת הגוף ובריאותו, כי היה צריך לשלמות הנפש ובהירותה וזכותה שיתישר מזג הגוף, ויהיו מזונותיו מולידים דם זך ומזוקק לא גס ועבה ובלתי מיושר כמו שיתילד מן המאכלים האסורים [ועי"ש עוד בארוך].

ועיין בכלי יקר (יא, א): שכתבו רבים מן המפרשים ענין איסורי המאכלות, שיש שחשבו שהמה בריאות הגופות ורפואתו, כי המאכלים ההם מולידים ליחות רעות, ולדעה זו נטה הרמב"ן, ואינו כן, שהרי כל האומות אוכלי בשר השקץ והעכבר וכל הטמאים וכולם חזקים אף בריאים, אין כושל בהם, ואוכליהם לא חלי ולא מרגיש. אלא ודאי שכל אלו אין הכוונה בהם כי אם אל רפואת הנפש, כי הם משקצים הנפש הטהורה ומגרשים רוח טהרה וקדושה מן האדם ומולידים אטימות השכל ותכונת האכזריות, כן כתב בעקידה (שער הששים) ובמהר"י אברבנאל וכו':

וע"ע ביפה תואר (על ויק"ר יג, ג, ד"ה משל לרופא).

[ולכן פירשו] נָאָר וואָס דען, ס'איז מִזִּיק פֿאַרן נַפֿש, ס'ברענגט אָן אָרס אין דעם נַפֿש, [און] דאָס איז אַ זאָך וואָס דאָס דערקענט מען נישט [אָפּען. און] אין הכי נמי, די נַפֿשׁוֹת זייערע [של האומות העולם] זענען טאַקע משוקע אין דער טומאה, דורך די [מינים] טמאים וואָס זיי עסן צוזאַם.

נט

ומכיון שטעט הרחק הטמאים הוא משום שמירת ותועלת "הנפש", על כן אומר הכתוב לאמר "אֱלִיהֶם", וכפ' האור החיים הק' הבהונה דהוא רק לבני ישראל שעומדים לחיים לעולם הבא, ולא לאומות העולם איבערדעם קאָן זיין זאָגט ער לאַמר "אֱלִיהֶם" [רק לבני ישראל ולא לאומות העולם, והוא למעלה בני ישראל יותר מכל האומות, וכפירוש האור החיים הקדוש דלעיל (באות נ)].
[דאלמלי] ווען ס'איז נישט [דער טעם האיסור] נאָר וועגן בְּרִיאַת [הגוף], איז דאָך עס [גיווען] פֿאַר יעדן, אפילו פֿאַר די אומות אויכעט.
זאָגט ער [הפסוק] נִיין, "אֱלִיהֶם" ולא לאומות העולם, ווייל דאָס איז אַ פֿנימיות זאָך.

ס

ויען כי ענין הבדלה והפרשה מכוונות המומאה המזיקים לנפש, הם ענינים שצריכין 'הבנה רבה' להבחין בהם [וכמו שרואין בעובדא דתַּרְנּוּלָתָא דאַגמא, שאף החכמים לא עמדו בזה מתחילה, עד שראו שהיא דורסת], על כן נמסר פרשה זו דייקא לראשי ישראל המורים בעם, שידעו להבחין בזה ומומה להזהיר את העם וואָרן דער אָמֶת, [אין] די הַבְּדֵלָה וְהַפְּרָשָׁה [מדברים הטמאים, און] אין די טומאות, ליגט אַ גרויסער כח [פנימי, וואָס] דאָס ברויך מען פֿאַרשטיין³⁰. דאָס קאָן מען נאָר וויסן [על ידי התבוננות], אַז מ'זאָל וויסן וואָס הייסט הַבְּדֵלָה [מן הטמאים].
[כי לשון] הַבְּדֵלָה איז טייטש [נאָר אויף] אַ זאָך וואָס מ'ברויך אַכטונג געבן דערויף, [כי הם קרובים קצת זה לזה, ואינו ניכר בקל החילוק שביניהם], אַזוי ווי רש"י זאָגט [כדלעיל אות נו] [אַז אויף] אַ זאָך וואָס ס'איז ניכר [ההבדל שביניהם], איז נישט שייך דאָס לשון הַבְּדֵלָה, [שהיי] דאָס זעט מען דאָך [אָפּען, ההבדל שביניהם].

סא

[וההבדל שבין סימני טומאה וטהרה אינם ניכרין בניקל, ווי] מ'זעט אין די גמרא, די גמרא אין חולין³¹, [דעוץ הנקרא] תַּרְנּוּלָתָא דאַגמא האָט מען געהאַלטן אייביג בחזקת היתר, ביז מרימר, הערשט בזמן האמוראים, האָט ער גע'דְרִשְׁנֵט [לרבים] אַז מ'האָט געזען ס'איז דוֹרס, חֲזִייה דְדוֹרס [ואסרוהו].
[והוא פלא, דלכאורה] מ'געפינט נישט אַזאַ מין זאָך [אצל חכמינו ז"ל, אַז] ס'איז געווען אַ טעות. [דמפשטות הסוגיא] זעט דאָך אויס [אַז] אַלע חכמים בזמן התנאים 'פריערער' [פון מרימר], האָט מען עס נאָך מחזיק געווען בטהרה.

סב

רש"י זאָגט דאָרטן³², [אַז] טאַקע פֿאַרדעם ווייל מ'דערקענט נישט [בעוף אם הוא דורס], מ'זעט [בין תרנגולתא דאגמא אַז] מ'האָט עס אייביג מחזיק געווען להיתר [ולבסוף ראו

³⁰ כדיבואר עוד סיום ענין זה, להלן באות עו ואות פא.

³¹ בגמרא חולין (סב:): אמר רב פפא, תַּרְנּוּלָא דאגמא אסירא, תַּרְנּוּלָא דאַגמא שריא. דרש מרימר, תַּרְנּוּלָא דאַגמא אסירא, חזויה דדרסה ואכלה [פירש"י: ראוה חכמים שדורסת ואוכלת], והיינו גירוזא [דאמרינן לקמן בפרק כל הבשר (חולין קט:)] אסר לן גירוזא, שרא לן לישנא דכוורא, שטעמו כטעמו [והמשך דברי רש"י מובא לקמן].

³² ברש"י חולין שם כתב: ומתוך שאין אנו בקיאים בהם, נראה לי דעוף הבא לפנינו יש לומר שמא ידרוס, דהא הך תַּרְנּוּלָא דאַגמא היו מחזיקין בטהרה, ולאחר זמן ראוה שדורסת. ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת, עוף

שדרסה], איבערדעם טאָר מען נישט עסן [שום עוף טהור אלא ע"י מסורת אבותינו שאכלוה], עוף טהור איז נישט נאָכל נאָר בַּמִּסְוֶרֶת¹⁰, מ'קען זיך נישט פאַרלאָזן אויף קיין סימנים.

איבערדעם לערנט דאָך רש"י [להלכה] אַז ערפּות טמאים [וטהורים] איז נאָר לויט די מסורה. [און נאָר] אַז ס'איז דאָ אַ מסורה, מעג מען עסן. ס'מוז זיין בקבלה פון פריער אַז מ'האָט עס געגעסן.

סג

אַבער על כל פנים געפינט מען נישט [ענין כזה במקום אחר], אַז אַלע תנאים זעט אויס [אַז] מ'האָט פריער נישט געוואוסט [שהוא דורס, ורק אחר כך] תַּזְיִיָּה דְדוֹרִיס, דעמאָלטס אין דעם דור [של מרימר] האָט מען דאָס הערשט דערזען.

סד

[ורואין מזה כי] די כוחות הטומאה זענען אַזוי 'הייקל', זעט אויס מ'קאָן זיך אייביג טועה זיין. [ולכן נמסר ההבחנה להבדיל בזה, דוקא אל ראשי ישראל שהם המורים בעם ומבינים זאת (כדלהלן)].

סה

ביאור בהעובדא דתרנגולתא דאגמא

(עד אחר אות עד)

נראה דגם בזה לא טעו מתחילה לחשוב על הטמא שהוא טהור, אלא מתחילה באמת היה טהור, אלא שאח"כ נשתנה טבעו

איך האָב אפילו געקלערט [לפרש בעובדא דתרנגולתא דאגמא], קאָן זיין ס'איז נישט געווען קיין טעות אויך נישט [מה שהחזיקו אותה בטהרה בדורות הקודמים. רק שנעשה שינוי במציאות טבע העוף במשך הדורות]. (זכדיבואר להלן באות עג).

סו

ועל דרך שכתב הרמב"ן דמבע החיות שהם דורסות וטורפות, לא היה כן מתחילה הבריא, אלא נמשך להם כך מכח מדות הרעות והטאים של בני אדם. ולכן לעתיד, יבוטל מהם טבע הדריסה והטירוף, ועל זה נאמר וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ [דהנה] דער רמב"ן זאָגט¹⁰ [אויפן פסוק] וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ, זאָגט ער ס'וועט זיך אויפהערן די טָבַע [רעה של החיות, לעתיד לבא]. מ'מיינט נישט ס'וועט נישט זיין קיין חַיָּה רָעָה [בעולם, נאָר] ס'וועט די זעלבע חַיָּה [נשתנה ווערן זייער טבע].

שמסרו לנו אבותינו בטהור, ושלא מסרו לנו יש לחוש [שמא ידרוס]. ובמסורת יש לנו לסמוך, כדאמר לקמן (דף עג:) שְׁעוֹף טָהוֹר נֹאכַל בַּמִּסְוֶרֶת.

¹⁰ וכלשון הגמרא בחולין (גכ:) עוף טהור נאכל במסורת. ומפרש שם רש"י: במסורת, אם זכור הוא באדם כשר שאכלו, או שמסר לו רבו או ציד חכם שהוא טהור.

¹⁰ ברמב"ן בחקותי (כו, א): וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ. על דעת רבי יהודה (תורת כהנים בחקותי שם) שאמר מעבירין מן העולם, הוא כפשוטו, שלא יבואו חיות רעות בארצם, כי בהיות השבע ובקרבנות הטובה והיות הערים מלאות אדם, לא תבאנה חיות בישוב. ועל דעת רבי שמעון (שם) שאמר משביתן שלא יזיקו, יאמר וְהִשְׁבַּתִּי רעת החיות מן הָאָרֶץ. והוא הנכון, כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות, כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון, אין חיה ורמש ממית אדם, וכמו שאמרו (ברכות לג.) אין ערוד ממית אלא חטא ממית. וזה שאמר הכתוב (ישעי' יא, ח) וְשִׁעֲשַׁע יוֹנָק עַל חֵר פֶּתֶן, וכן ופֶרֶה וְדָב תִּרְעֶנָּה נִחְדוּ וְרָבְצוּ יְלִידֵיהֶן וְאֶרֶץ כְּפָקָר יֵאָכֵל חֶבֶן (שם, ז), כי לא היה הטרף בחיות הרעות, רק מפני חטאו של אדם, כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם, והושם הטרף טבע להם גם לטרף זו את זו, כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר, וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט, א) וְיִלְמַד לְטָרֵף טָרֵף אֶדָם אָכֹל.

זאָגט ער, פון וואָנעט איז געוואָרן [אז] חיות זענען דורכס, געבוירן געוואָרן [בששת ימי בראשית] זענען זיי מיט אַ גוטע טבע, נאָר - זאָגט ער - פונעם מענטש [נשפע עליהם טבע רע]. דער מענטש האָט אנגעהויבן, זיי זענען בעלי בחירה, [און] די כוחות פונעם מענטש זענען משפיע אויף אַלע בהמות וחיות. זיי זענען געוואָרן [דורסים וטורפים], פאָרוואָס, ווייל די מענטשן זענען אַזוי געוואָרן מיט די מדות רעות, האָט עס משפיע געווען אויף די עופות און בהמות.

און לעתיד וועט זיין רוח הטומאה [יעביר מן האָרץ] [זכרי' יג, ב], וועט דאָך זיין ומלאָה האָרץ דעה [ישעי' יא, ט], יעדער וועט גיין אין ריכטיגן וועג. ממילא וועט זיך אויפהערן די שלעכטע מדות [פון די 'מענטשן', וממילא] וועלן די בהמות וחיות אויך פאָרלירן די אַלע מדות [רעות].

איז וְהַשְׁבֵּתִי חַיָּה רָעָה, ווייל ס'וועט נישט זיין קיין דורסים.

[עד כאן דברי הרמב"ן].

סז

ורואן מוז כ' סימני הטומאה והטהרה של הבעלי חיים, תלוי במצב אנשי הדור

פון דאָ זעט מען [כ' סימני הטומאה של הבעלי חיים], דאָס איז גיווענדט אין מצב הדור.

[המשך הביאור דתרנגולתא דאגמא, באות עג]

סח

ביאור הפסוק: וְהוּא גֵּרָה לֹא יָגֵר

[ובו המשך הקדמה לישוב קושיא א-ד, דלהבדיל בין טמא וטהור צריך "הנחה" רבה]

[עד אחר אות פא]

דער אור החיים הקדוש זאָגט, [אויף דעם וואָס] ס'שטייט וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְּרִיס

פֶּרְסָה הוּא וגו' וְהוּא גֵּרָה לֹא יָגֵר [טמא הוא לכּס].

סט

[קושיא ה]

לכאורה מיותר הלשון באומרו "וְהוּא" גֵּרָה לֹא יָגֵר

[דהנה לכאורה] דער "וְהוּא" איז דאָךְ עפעס אַ פֶּלֶא, [דהיה סגי שיאמר] כִּי מִפְּרִיס פֶּרְסָה

וגו' "וְגֵרָה" לֹא יָגֵר, אַזוי ווי ס'שטייט ביי אַלע שטייט אַזוי [בלא תיבת "וְהוּא"], פריער

[אצל הארנבת] שטייט אויכעט אַז זיי זענען כִּי מַעֲלַת גֵּרָה הִיא "וּפֶרְסָה" לֹא הִפְרִיסָה,

[וכן בגמל ושפן, ואם כן גם אצל החזיר] זאָל אויך אַזוי שטיין כִּי מִפְּרִיס פֶּרְסָה "וְגֵרָה" לֹא

יָגֵר. וואָס איז דער "וְהוּא".

והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה, דכתיב (בראשית א, ל) וְלֹכֵל חַיִּת הָאָרֶץ וְלֹכֵל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלֹכֵל רֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֵת כָּל יֶרֶק עֹשֶׂב לְאָכְלָה, ואמר הכתוב (שם) "וַיְהִי כֵן", כִּי הוּא הִטְבַּע אֲשֶׁר הוֹשֵׁם בָּהֶם לֶעֶד. ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית, כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (נח ט, ה) וְאָךְ אֵת דְּמָמָם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדָרֶשׁ וגו' אֵת נֶפֶשׁ הָאָדָם, ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה, נשארו על מנהגם לטרוף. ובהיות ארץ ישראל על השלימות, תשבת רעת מנהגם, ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם, [ועי' רמב"ן נח ט, ו].

ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי, שישבו השלום בעולם, ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש, כאשר היה בטבעם מתחילה. והכוונה הייתה בו על חזקיהו, שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד), ולא עלתה זכותם לכך, ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא.

ע

ובאור החיים הק' מפרש, והכוונה לומר דרך כל זמן שהוא גרה לא יגר, הוא אסור, משא"כ לעתיד יוטהר החזיר, כיון שאז ישתנה טבעו להיות גם מעלה גרה

זאגט דער אור החיים הקדוש^{סח}, ווייל עתיד תזיר ליטהר, זאגט ער, די תורה וועט דאך נישט נשתנה ווערן, נאך דאס תזיר וועט נשתנה ווערן, [אז] ער וועט ווערן [אויך] מעלה גרה.

איבערדעם זאגט ער [בפסוק] א תנאי, [אז] תזיר איז אסור נאך [וויילאנג] והוא גרה לא יגר, 'ווען' ער איז גרה לא יגר. - [עד כאן דברי האור החיים הק'].

עא

[ומזה גם כן ראייה שיש מציאות שמשנתה הטבע של הבעלי חיים, להשתנות מטמא לטהור, כדרך שעתידי חזיר ליטהר. ואם כן שייך גם להשתנות מטהור לטמא, כמו שביארנו בענין התרנגולתא דאגמא].

עב

אבל עדיין צריך ביאור יתור אומרו "והוא", דהא אף אם היה אומר רק "וגרה לא יגר", היה משמע דרך בתנאי זה אסור החזיר, ולא לעתיד כשהיה גרה יגר

[נאך לכאורה] נאך אלץ דארף מען פארשטיין וואס איז דער "והוא", [ווען ער זאל זאגן] סתם "וגרה לא יגר" ווייסט מען דאך אויכעט אז ס'איז א תנאי, [און אז] שפעטער אז ס'וועט זיין צוריק גרה [יגר] וועט מען יא מעגן [עסן].

עג

המשך ביאור עובדא דתרנגולתא דאגמא

נראה בדורות הקודמים של התנאים, היה התרנגולתא דאגמא באמת טהור, כי לא היה דורס. אלא שבהמשך הדורות, כשתרבה המדות רעות וכחות הטומאה של בני אדם, נשתנה גם טבע העוף ההוא להיות דורס, וכמו שכתב הרמב"ן דענין זה תלוי במצב אנשי הדור

[נאך] איך האב געקלערט קאן זיין ביי דעם, [ביי] דער תרנגולתא דאגמא, קאן זיין דעס האט טאקע נישט דורס געווען אין די פריערדיגע דורות. נאך די דורות ריקן זיך דאך [שהם יורדים והולכים], ס'ווערט נתרבה די מדות רעות מיט די כוחות הטומאה פון די מענטשן, האט עס משפיע געווען אויף די תרנגולתא דאגמא אז זי האט אנגעהויבן דורס צו זיין.

אזוי ווי דער רמב"ן זאגט דאך א פלל אויף אלע דורסים, אז דאס איז געווארן דורכן דור. נאך די תרנגולתא דאגמא, די האט לענגער אויסגעהאלטן. זעט אויס [אז] נאך דעמאלטס בזמן האמוראים [התחילה לדרוס].

עד

ובזה אתי שפיר, כי לא היה בזה ענין של טעות ח"ו

[ולפי זה] קאן זיין זיי האבן זיך נישט טועה געווען [במה שהתירוה בדורות התנאים], [ווייל] ס'האט טאקע נישט דורס געווען, דערפריער האט עס נאך טאקע נישט דורס געווען, ס'איז טאקע פֿשר געווען.

^{סח} באור החיים הק' (יא, ג): כל מפֿרֿסת וגו' מֿעֿלת גֿרה. יתבאר על דרך אומרים ז"ל (חולין נט). כל בהמה שמפרסת פרסה היא מעלת גרה, חוץ מן החזיר, והוא אומרו כל מפֿרֿסת וגו' מֿעֿלת גֿרה, פירוש בידוע שהיא מעלת גרה, ומיעט אחר כך החזיר שיצא מהכלל. ואולי ממה שלא הוציא מן הכלל סמוך להודעת הכלל, רָמַז שאפילו החזיר בכלל, על דרך אומרים ז"ל (רבינו בחיי בשם תנחומא) למה נקרא שמו חזיר, שעתידי לחזור להיות מותר, ומעתה כלל כל מפֿרֿסת וגו' היא מֿעֿלת גֿרה וגו' לא יצא מכללו דבר. ועל זמן מהזמנים אמר החזיר שהוא מפֿרֿס וכו' לא יגר: - ועוד שם (יא, ד): והוא גרה לא יגר. פירוש תנאי הוא הדבר, כל זמן שהוא לא יגר. אבל לעתיד לבא יעלה גרה, ויחזור להיות מותר, ולא שישאר בלא גרה ויִוָּתֵר, כי תורה לא תשונה.

[ווייל] ס'איז זייער שווער צו זאגן אז מ'האט געגעסן אן עוף טמא די אלע יאָרן, מ'האט עס מחזיק געווען בטהרה און די גאַנצע וועלט האָט געגעסן אן עוף טמא. איבערדעם קאָן זיין אפשר, אז ס'האט טאקע נישט דאָס געווען ביז דעמאלטס^ט.

עה

אלא שהחכמים לא גילו להדיא שהיה בזה ענין השתנות הטבע, כי ידעו כי למעשה לא יהיה נוגע עוד ענין כזה עד ביאת המשיח, ובהלכתא למשיחא לא דיברו החכמים

נאָר די הייליגע חכמים זענען דאָס מעַלִים [ולא גילו בגמרא שהיה בזה השתנות בהטבע]. זעט אויס [ווייל] ס'איז נישט קיין נפקא מינה [בזה, כי על העבר הרין] מאי דהוה הוה, [ועל העתיד יש לומר] זיי האָבן געוואוסט אז ס'וועט שוין נישט נשְתַנָּה ווערן [בעופות אחרים], ביז ביאת המשיח וועט שוין נישט זיין קיין השְתַנּוּת אין די עופות הטמאות. [און אריף] שפעטער נאָך ביאת המשיח, [הרין] דער מלך המשיח וועט שוין מְגַלָה זיין, מ'וועט שוין זען [דעמאלטס] וויאזוי ס'וועט זיין לעתיד די אלע ענינים [כשהיה השתנות הטבעים לאידך גיסא, שהדורסים יחדלו מלדרוס, והטמאים יתהפכו לטהורים].

עו

תמצית היוצא - להמשך בשוב קושיא א-ד - דצריך הבנה רבה להבדיל בין טמא לטהור

.. [היוצא לנו מזה] די כוחות הטומאה [פון די מענטשן] דאָס האָט השפּעָה [גם על הבעלי חיים, וממילא] דאָרף מען האָבן אַ גרויס הִתְבּוּנָנוּת. אַ גרויס התבוננות ברויך מען האָבן אין דעם, ווער ס'זאָל דאָס פאַרשטיין. [דהרי עלול להיות שינויים בזה בהמשך הזמנים].

עז

הקדמה לשוב קושיא ה

בבלי יקר מבאר למה הוצרך הכתוב לומר גם הסימן טהרה של "כִּי מִפְּרִים פֶּרְסָה", דלכאורה היה סגי שיאמר רק הסימן טומאה של "וְהָיָה לָא יָגֵר"

[והנה] דער כלי יקר דאָ איז מאריך^ז, [לבאר פארוואָס] ס'שטייט אַלץ "כִּי מִפְּרִים פֶּרְסָה", [ביין] וְאֵת הַחֲזִיר, [וכן אצל שאר הבהמות כתיב "כי מעלה גרה הוא", אף שהוא סימן

^ט ועיין ענין זה גם בס"ג שמיני תשי"ג [לשון קדשו קמה, מן אות לו], נח תשט"ו [לשון קדשו קסז], נשא תשכ"ד, נח תשכ"ח, ובפתיחה לבני הישיבה נח תשכ"ה. ועיין עוד בחינה בזה בס"ג שמיני תשי"ח.

^ז בבלי יקר (יא, ד): אֵת הַגָּמֶל כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא [ופֶרְסָה אֵינָנוּ מִפְּרִים טָמֵא הוּא לָכֵם]. הוּא לִיָּה לומר [רק] כִּי פֶרְסָה אֵינָנוּ מִפְּרִים, שְׁזֵה עֵיקֶר טַעַם אֵל הַטּוֹמְאָה. וכן בשפן וארנבת קשה זה. ובחזיר אמר כִּי מִפְּרִים פֶּרְסָה הוּא, הוּא לִיָּה לומר [רק] כִּי אֵינוּ מַעֲלָה גֵרָה, ולמה התחיל בכלום בסימן טהרה שלהם.

וביאר ענין זה, שסימן טהרה שבכולם, מוסיף טומאה על טומאתו. כדרך שאמרו בַּעֲשֹׂו (בראשית רבה סה, א) שנמשל לחזיר שפושט את טלפיו להראות כאילו פֶּשֶׁר, ותוכו מלא תוך ומקמה, וזה מורה על כל מי שאין תוכו כבדו, כמדת הצבועים המראים את עצמם כשרים, והמה בלי ספק גרועים מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוין לרעה, כמו שפירש רש"י על פסוק (וישב לו, ד) ולא יכלו דברו לשלום [למדנו שבחם שלא דיברו אחת בפה ואחת בלב]. ועל כן הפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה, לפי שבפרסה זו הוא יכול להטעות הבריות ולהראות כאילו הוא כשר. וכן בהיפך זה בגמל ושפן וארנבת. ואף על פי שכל מדות אלו אינן שייכין בבהמות, מכל מקום הם מולידים תכונה רעה זו בגוף האוכלם, כי כל אוכלם יאשמו להיות מן כתות הצבועים המראים את עצמם כשרים, כמו עֲשֹׂו וחביריו.

ובזה מיושב מה שדרשו (ויקרא רבה יג, ה) אֵת הַגָּמֶל זו בבל, שנאמר (תהלים קלז, ה) בַּת כָּכָל הַשְּׂדוּדָה אֲשֶׁרִי שִׁישַׁלְמִי לָךְ אֵת גְּמוּלָךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לִנִּי. וְאֵת הַשֶּׁפֶן זו מדי, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא, שמגדלת צדיקים, שנאמר (אסתר ב, כא) וּמִרְדָּכִי יֵשֵׁב בַּשֶּׁעַר הַמָּלָךְ. אֲרֻנְבַּת זו יוֹן, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא, אלכסנדרוס כד חזי לשמעון הצדיק קאים על רגלויו ומברכו כו' (עיין יומא טו, ט). הַחֲזִיר זו אדום, שמפריס פרסה, מראה עצמו כשר, וְגֵרָה לֹא יָגֵר, שאינו מגדל צדיקים אלא הורגן כו'.

יש להתפלא על מדרש זה, מה ראה על ככה להוציא כל המקראות האלו מפרוטם. אלא ודאי שכוונתו

הטהרה שלהם. ולכאורה קשה) וואָס דאָרף ער דערציילן דעם 'פּשעטל' (כי הגם שיש להם 'סימן טהרה', הם טמאים עבור 'הסימן טומאה'. והיה סגי שיאמר רק) וְאֵת הַחֲזִיר וְוִייל גֵּרָה לֹא יֵגֵר, איבערדעם איז ער שוין אסור. וואָס דאָרף ער דערציילן פֿי מִפְּרִיס פֶּרְסָה הוּא.

עח

ומתרגם דבא להורות כי הצבועים הם גרועים מן הרשעים הגלויים, ולכן אמר הכתוב וְאֵת הַחֲזִיר יֵעַן פֿי "מִפְּרִיס פֶּרְסָה הוּא", על כן הטומאה שלו קשה יותר במה שהוא גֵּרָה לֹא יֵגֵר

זאָגט דער כלי יקר, כאָטש דער איינער (סימן טומאה אין לו), טוט עס נאָך מער [שאַדן] - ער זאָגט דאָ אויך עפּעס אַזוי (דמדות הרעות של החיות הוא מעין מדות הרעות של בני אדם) - (דמי שהוא צבוע) דאָס איז נאָך אַרגער.

(ווייל) ווען ער האָט גאַרנישט קיין סימן טהרה, איז ער נישט אַזאַ גרויסער טמא, (ווייל) מ'ווייטט ס'איז פשוט טמא.

[אָבער] אַז ס'איז פּוֹשֵׁט טַלְפִּיז כַּחֲזִיר - שטייט אויף אָדום^{עב}, - פּאָפּט ער דאָך די וועלט, איז די טומאה נאָך אַ שטאַרקערע טומאה. (ווייל) ס'איז אַ צבוע, [און] די גמרא זאָגט דאָך^{עב} [אז] דאָס אַרגסטע זענען די צבועים.

ווייל ער ווייזט אַרויס, פּוֹשֵׁט טַלְפִּיז כַּחֲזִיר, ער ווייזט עס אָן [שיש לו סימן טהרה], דורכדעם איז אַרגער די טומאה.

[וזה כוונת הפסוק] וְאֵת הַחֲזִיר "כִּי" מִפְּרִיס פֶּרְסָה הוּא, "ווייל" ער איז מִפְּרִיס פֶּרְסָה [ויש לו סימן טהרה], וְגֵרָה לֹא יֵגֵר, איבערדעם איז די 'טומאה' שטאַרקער. [עד כאן דברי הכלי יקר].

עט

ולענין מצב דורינו:

אַזוי ווי מ'זעט דאָך בעונינו הרבים [בדורינו עתה], די אַלע וואָס זענען געכאַפּט

לתרגם ד' לשונות "כִּי" שהזכיר, שעשה מן הסימן טהרה טעם על הטומאה, ובלי ספק שכוונת הפסוק לרמוז על מדת הצבועים, שסימן טהרה שלהם מוסיף להם טומאה, וזה לא יצדק בבהמות כלל כי אם באדם, על כרחך רצה לומר שכל האוכל מהם מקבל טבעם, כי הדבר הנאכל ישוב לטבע האוכל. והביא ראיה מן המפורסמים, שכל ד' מלכיות אלו האוכלים מן ד' מינים אלו, כולם קבלו טבעם, שהם מראים את עצמם ככשרים כאילו כוונתם להטיב לישראל, ותוכם רע ומר, כי כל מחשבותם רק רע כל היום. וישראל לא נזהרו מהם בראותם כי הם מגדלים קצת צדיקים, ובאמת שלצורך הנאתם עשו כן, ותוכם היו שונאי ישראל.

ומה שאמרו את הגמל זו בבל, אין כוונתו לפרש המקרא ולהוציאו ממשוטו, אלא לומר לך שתואר הגמל מצוי במלכות בבל, כי כשם שהגמל מעלה גרה הוא ומצד זה הוא נראה כשר, כך מלכות בבל הראו את עצמם כגומלי חסדים עם ישראל, והכתוב אומר אֲשֶׁר שִׁשְׁלָם לָךְ אֶת גְּמוּלָתְךָ לְנֹוֹ וְגו', לומר לך שהגמול ההוא היה על צד הזיוף. וכן מדי ויון שהיו מקרבים הצדיקים כמרדכי ושמעון הצדיק, והכל על צד הזיוף. וכן אדום עושים כמעשה החזיר, שמראין טלפיהם ככשרים לומר שאין פושטין ידיהם בגול ליקח ממון ישראל בזרוע, והם הורגים אותם. ואין להאריך מזה יותר. ועל צד המליצה עשה סמך מן גמל לבבל, ושפן למדי כו', ומכל מקום לעולם אין כוונתו לפרש המקראות חוץ ממשוטם.

^{עב} בויקרא רבה (ג, ה). והובא לעיל בהערה גג.

^{עב} בגמרא סוטה (כב:): אמר רב נחמן בר יצחק, דמטמא מטמא ודמגליא מגליא, בי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי [פירש": הנסתרות נסתרות מבני אדם, והגלויות גלויות, ומכל מקום לבית דין הגדול (שלמעלה) כולם גלויות, והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושים ואינן פרושין]. - אמר לה ינאי מלכא לדביתיה, אל תתייראי מן הפרושין, ולא ממי שאינן פרושין, אלא מן הצבועין שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס.

ובמשנה שם (כ): הוא היה אומר, חסיד שוטה וכו', ומכות פרושין [מפרש בגמרא שמכה את עצמו בכתלים להראות שהוא עניו וצנוע], הרי אלו מְבַלֵּי עוֹלָם.

מיט 'דעות' נפסדות וזרות, און די 'התנהגותם מבחוני' איז גאר אפילו על פי התורה, - אזוי ווי זיי רופן עס היינט אז זיי זענען "רעליגיעזע", - דאס איז נאך גאר [שלעכט], די זענען נאך ארגער.

די זענען די גרעסטע טמאים, [ווייל] 'די' כאפן אריין [לב ההמון עס], אזוי ווי דער כלי יקר זאגט. ווייל ער ווייזט סימני טהרה און ער איז דאך טמא. דעס איז די שארפסטע טומאה.

פ

ישוב קושיא ה

לפי דברי הכל יקר יבואר גם יתור לשון "והוא" גרה לא יגר, דקאי ארלעיל דאמר פי מפריס פרכה הוא, ולזה אמר דזה גופא גורם כי מה שהוא גרה לא יגר מורה בו על טומאה יותר חזקה

דאס קאן זיין איז דער "והוא", [אז טאקע] ווייל ער איז מפריס פרכה, דורכדעם "והוא", 'ער' איז הערשט גרה לא יגר. וואס דער גרה לא יגר איז דאך דער סימן טומאה.

ס'איז דא אנדערע [חיות טמאות] אויכעט וואס זענען גרה לא יגר^ע, אז ער איז אבער נישט מפריס פרכה אויך נישט, איז דער גרה לא יגר נישט אזוי שטארק [טמא ומזיק].

איבערדעם איז רעכט. שטעלט דער פסוק א קוועטש, 'דער', ווייל דער חזיר איז מפריס פרכה, [וכמו שאמר הלשון] פושט טלפיו כחזיר, ער ווייזט סימני טהרה, איז טאקע "והוא", "ער" איז טאקע דאס, 'דער' איז טאקע גרה לא יגר, דער סימן טומאה וואס ער האט אינעווייניג אין פנימיות [שאינו מעלה גרה], איז נאך שטארקער ווי ביי אן אנדערן [מין שאינו מעלה גרה], ווי די וואס זענען נישט קיין צבועים, וואס זענען אפען [טמאים]^ע.

^ע ווייניג רוב מינים טמאים שיש להם הב' סימני טומאה, שאינם מעלה גרה, ואינם מפריס פרכה, וכגון כלב וחתול ודוב ואריה, אשר לכן הכתוב לא הזכירם בשמותם.

^ע ועיין קרוב לזה ובאופן אחר קצת, בס"ג שמיני תשי"ח, וז"ל: קען זיין נאך א רמז [באומרן] "והוא" גרה לא יגר. ווארן דער כלי יקר זאגט דאך [בביאור לשון הפסוק] ואת החזיר פי מפריס פרכה הוא, וואס טויג מיר דעס פשעטל כי מפריס פרכה וכו'. זאגט דער כלי יקר, ווייל די גמרא זאגט דאך [סוטה כב]. אל תתייראי מן הצדוקים ולא מן הפרושים אלא מן הצבועים, די ארגסטע זענען די צבועים, די וואס זיי ווייזן זיך, פושט טלפיו כחזיר, ער ווייזט [כאילו] אז ער איז כשר, ובקרבן ישם ארבו, די זענען די ארגסטע. זאגט ער, דער חזיר איז פארדעם מער טמא, 'ווייל' פון אויסענווייניג איז ער קשר, ער איז פושט טלפיו און ער ווייזט א סימן טהרה, דורכדעם איז ער נאך ארגער.

[ולזה אמר] ואת החזיר "פי" מפריס פרכה, טאקע פארדעם ווייל ער איז מפריס פרכה, ער איז פושט טלפיו און ווייזט אן ראו כי טהור אני, ער ווייזט ער האט א כח הטהרה, און ס'איז אבער וגרה לא יגר, ער איז דאך אבער טמא, איבערדעם איז די טומאה נאך שטארקער.

די וואס זענען מלביש אויף א קשרין וועג, די וואס זענען מלביש דעם הירוס הדת [און] די כוחות הטימאה אין א קשרין וועג, מאכט ער [מער שאדן], די זענען די ארגסטע, זיי זענען די ארגסטע.

[ולפי זה] קען זיין, די תורה הקדושה זאגט דעם "והוא", ווארן לעולם קען מען דאך מיינען [אז] די, ווייל ער שטעלט זיך מער ארויס גאר [אז] ער איז כשר, און מ'זעט גאר ער האט כוחות הטימאה, קאן מען מיינען, - א פוסח על שתי הסעיפים, ס'איז אויך נישט גוט, ס'איז גענוג נישט גוט, אבער על כל פנים קאן מען קלערן - [אז] ס'איז דא עפעס אין אים א כח הטהרה און עפעס א כח הטימאה, ער האט עפעס פון דעם און פון דעם. [אבער] די תורה הקדושה האט געזאגט ניין, דאס איז נישט קיין צוויי, [נאר] טאקע די טהרה אליין דעס איז אויך [טומאה], דעס איז טאקע דער כח הטימאה. זאגט ער כי מפריס פרכה הוא, "והוא" גרה לא יגר, טאקע דער סימן טהרה דעס איז דער סימן טומאה, דאס איז נישט קיין צוויי זאכן, דאס איז נישט צוטיילט אז ער האט עפעס פון

פא

אזוי ווי אויף **להבדיל** [בין הטמא ובין הטהור ובין הטהרה הנאכלת] זאגט רש"י אין צריך לומר בין פרה לערוד (וכדלעיל אות נז).
פון אזעלעכע וואס זיי האבן אזעלעכע סימנים, סימני טהרה, (צריכין להבדיל ביניהם עצמם). ס'איז דא סימני טהרה וואס זענען טהור, און [ס'איז דא] סימני טהרה וואס זענען נאך טמא, זיי זענען נאך ארגער.
[ולכן] דארף מען זיין א גרויסער מבין.

פב

ישוב קושיא ג [וקושיא א] - וישוב קושיא ד

הכהנים הם בבית המקדש, ושפתי כהן ישמרו דעת, להבין ולהבחין בין טמא לטהור, אף במקום שאינו ניכר להדיא ובנקל, ולכן נמסר להם בפרטיות פרשה זו, וכפירוש הרמב"ן בפסוק לאמר אליהם

קאן זיין [דמטעם זה] דעס האט מען איבערגעגעבן [אזהרה זו במיוחד אל הכהנים, עוד יותר מבשאר מצות, כי על הכהנים נאמר] שפתי כהן ישמרו דעת' (מלאכי ב, ז), [וכתיב] אל הכהן העמיד לשרת שם את ה' אלקיך (דברים יז, יב), [דהכהנים] זיי זענען געווען אין בית המקדש, [אשר עליהם נאמר] (שם, ח) וקמת ועלית^ע [לברר כל דין ומשפט, וממילא] ער וועט מברר זיין [להבחין בין טהור לטמא, אז] מ'זאל זיך נישט פאפן, מ'זאל נישט אריינפאלן, מ'זאל נישט אריינפאלן אין צביעות אריין.

פג

[ולזה אמר] וידבר ה' אל משה [ונאל אהרן] לאמר אליהם, אזוי ווי דער רמב"ן זאגט אז מ'האט דאס געהייסן פאר די כהנים, זיי זאלן מורה הוראה זיין.
ווייל דאס איז א זאך וואס מ'דארף האבן גרויס סייצטא דשמיא, [אז] מ'זאל זיין א מבין אויף דעם.

פד

ישוב קושיא ב

[ולכן גם נאמר כאן בפרטיות וידבר ה' אל משה ואל אהרן], שהם ראשי העדה, ועליהם מוטל הבנת ההבחנה בזה, לדעת ולהורות מאיזה דברים צריכין בני ישראל לעשות הבדלה והפרשה, ולהרחיק מהם].

פה

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

(עד אחר אות צד)

בעונותינו הרבים, די דורות זענען דאך מתמעט. איז אזוי ווי עוף טהור איז נאכל [נאך] במסורת, [ווי] רש"י זאגט, [ווייל] מ'ווייסט נישט וועלעכעס ס'איז דורס, [ווי] מ'זעט אז די חכמים האבן נישט געוואוסט.

דעם און עפעס פון דעם נאר ס'איז נישט גוט דאס צביעות, ניין, [נאך] ס'איז טאקע די זעלבע, איבערדעם זאגט ער ארויס [אז] טאקע "והוא" גרס לא יגר.

^ע וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו. ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'.
ועיין בתוספות בבא בתרא (כא, ז"ל: פי מציון תצא תורה. לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לכו יותר ליראת שמים וללמוד תורה, כדרשנין בספרי, למען תלמד ליראה וגו' (ראה יד, כג), גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה.

[ואף שלדרכינו ביארנו שלא היה בזה ענין של טעות, אמנם] אין פֿשטות [הסוגיא] זעט דאָך אויס [דער פֿשט] אַז ס'איז נתגלה געוואָרן שפעטער [שהיה דורס גם מקודם]. איבערדעם איז דאָך נאָר - עוף טהור - נאָכל במסורת^{טו}.
דאָרף מען נאָר [טון] דעם וואָס ס'איז דאָ מסורת פון די אַבות. מ'זעט [מה עשו] די פריערדיגע דורות, טאָר מען זיך נישט 'אַרויסרירן' פון די פריערדיגע דורות.
[און] טאָקע פאַרדעם [שטייט דאָ] 'לאמר 'אַליהם', ווייל דאָס איז דאָך, צו דעם דאָרף מען זיין אַ גרויסער מביין.

פו

חקדמה לסיום ישוב קושיא א-ג

ביאור לשון רש"י בפסוק צאי לך בעקבי הצאן

רש"י זאָגט אין שיר השירים (א, ח) [אויפן פסוק] אַם לא תדעי לך היפה בנשים^{טו}, אַם פֿסק הרועה מלהנהיגך, צאי לך בעקבי הצאן, זאָלט קוקן די פסיעות, עדיין הפסיעות ניכרות.

פז

כבר ביארתי דרש"י דייק וכתב "שחדל הרועה מלהנהיגך", ולא כתב שלא יהיו רועים, כי באמת יהיו רועים, רק שהם יומשכו אחר אנשי הדור, ונמצא שלא הם מנהיגים את הדור, אלא הדור מנהיג אותם

איך האָב דאָס אין ויואל משה שוין געשריבן^{טז} דעם ענין וואָס איך האָב שוין לאַנג מדיק געווען [בלשון רש"י, אַז], רש"י זאָגט נישט אַז ס'וועט 'נישט זיין' קיין רועים, [ווייל] ס'וועט אייביג זיין, נאָר [רש"י זאָגט] פֿסק הרועה מלהנהיגך, ער זאָגט נישט ס'וועט נישט זיין קיין רועים, נאָר פֿסק 'מלהנהיגך', זיי זענען נישט קיין 'מנהיגים' [את הדור, רק להיפוך, כי] זיי 'ווערן געפירט' פונעם דור, דאָס דור פירט 'זיי', נישט [אַז] זיי פירן דאָס 'דור'. דעמאָלטס איז נישט פאַרהאַנדן קיין אַנדערע עצה, [נאָר] צאי לך בעקבי הצאן.

פח

ועתה נראה לדייק עוד בלשון רש"י דנקט דייקא הלשון 'פסיעות'

[ועתה נראה לדייק עוד בלשון רש"י, באומרו כי עדיין] הפסיעות נכרות, [דלכאורה] וואָס עפעס ליגט אין דעם [לשון אַז די] 'פסיעות' נכרות.

^{טו} וכמו שכתב רש"י, וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד פב, ג).

^{טז} ברש"י שם: אַם לא תדעי לך. זו היא תשובת הרועה, אַם לא תדעי לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים, שחדל לו הרועה מלהנהיג אותם. צאי לך בעקבי הצאן. הסתכלי 'בפסיעות' דרך שהלכו הצאן, והעקבים ניכרים, טראצ"ט בלע"ז (פיסטרט), וכן הרבה במקרא (תהלים עז, כ) נעקבותיך לא נדעו וכו', ואותו הדרך לכו. ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים. בין משכנות שאר הרועים שאַת אצלם. - וזה הדוגמא [=הנמשל], אַם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות בנייהם ולא יאבדו בניך, התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתו ושמרו משמרתו ומצותו, ולכי בדרכיהם, ואף בשכר זאת תרעי גדיתיך אצל שרי האומות וכו'.

^{טז} בויואל משה (א, קסא): וכאשר נתבונן בלשון רש"י ז"ל הנ"ל וכו', שכתב שחדל לך הרועה מלהנהיג אותך, ולא אמר 'שלא יהיה לך רועה', דמשמע שזה ברור שיהיה רועה בישראל, אלא 'שחדל מלהנהיג'. ואינו מוכן, דממה נפשך, אַם לא נוכל לחשוב שלא יהיה רועה, למה נחשוב שחדל מלהנהיג. ונראה שכוון להמצב הזה, שהרועה נמשך אחר הדור, אַם כן חדל להיות מנהיג, כי אדרבה הדור מנהיגין אותו, והמה ממשיכין את רועי ישראל לדעתם הנכזבה. ועל אותו הזמן אמר צאי לך בעקבי הצאן, כפירוש רש"י ז"ל התבונני בדרכי אבותיך הראשונים.

פט

אבל לדרכינו נראה, דהנה הסימן טהרה של מפרים פרסה, זה ניכר גם ברושם 'הפסיעות' של הבהמה. וזה שדייק רש"י לומר כי 'הפסיעות' עדיין ניכרות, והיינו 'הסימני טהרה' של אבותינו ורבותינו בדורות הקודמים. כי אף הסימני טהרה, אין ללמוד זה מאותו הדור עצמו, רק מן הדורות הקודמים, דלפעמים הסימן טהרה גורם להזיק עוד יותר כיון שיש בו גם סימני טומאה [נגזר] לאמיר זען, דער מפרים פרסה וואָס ס'איז געשפּאַלטן [די טלפים], דער האָט דאָך אַנדערע [סאָרט] פּסיעות. [ווייל] אַז די רגלים, די טלפים, אַז זיי זענען גאַנץ, איז דאָך די פּסיעה^ט אויכעט 'אינגאַנצן'. אָבער אַז ס'איז אינדערמיט 'געשפּאַלטן', איז דאָך די פּסיעה האָט דאָך אַן אַנדערן צייכן. [ונמצא] ס'איז ניכר אויף די פּסיעות [די] סימני טהרה.

צ

מ'דאַרף אָבער זיין אַ מביין [דערויף, ווייל] ס'איז פאַרהאַנדן סימני טהרה, - אַזעלכע פּסיעות [וואָס] ס'איז מפרים פרסה, סימני טהרה, - און דעס איז נאָך מער טמא. [וכמו החזיר כי 'מפרים פרסה' הוא] והוא גרה לא יגר, ווי דער כלי יקר זאָגט.

צא

איבערדעם מוז מען זוכן די סימני טהרה פון די "פריערדיגע", וואָרן אין דעם לעצטן דור ווען ס'איז פסק הרוצה מלהנהיגה, זענען [אפילו] די סימני טהרה [של אותו הדור עצמו] נישט גוט, און אַמאָל [איז עס] נאָך אַרגער^פ. איז נאָר [די עצה] צאי לך בעקבי הצאן, מוז מען קוקן די 'אלטע' פּסיעות, די 'אלטע' סימני טהרה, וואָס ס'איז 'אַמאָל' געווען סימני טהרה, [און] נישט דעס וואָס ס'איז אין די 'לעצטע דורות' סימני טהרה.

צב

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

די נבואה האָט אונז אַנגעזאָגט [פון פאַראויס אַז] ס'וועט קומען אַזאַ דור וואָס דו וועסט נאָר מוזן קוקן וואָס די 'פריערדיגע' האָבן געזאָגט, ווייל ס'איז נישטאָ קיין שום כח הנהגה [באותו הדור עצמו]. דאָס האָט די נבואה געזאָגט.

צג

נישט פּחנם האָט מען דאָס געזאָגט. זעט אויס אַז מ'איז דאָס מחוייב צו וויסן. מ'קען עס נישט [און] מ'דאַרף דאָס נישט באַהאַלטן, אַזוי ווי אַסאך מיינען. [דאם היה צורך להסתיר] העט דער נביא דאָס נישט גיווען אַנגעזאָגט.

צד

די נבואה, די תורה הקדושה האָט עס מְגַלָּה געווען און אַנגעזאָגט, פאַר יעדן מודיע געווען. ס'איז דאָ כמה אַזעלכע זאכן איז דאָ אין דער שיר השירים, אַזוי ווי דער רש"י דאָ, וואָס מ'האָט דאָס האָט מען געגעבן פאַר יעדן. מ'דאַרף דאָס מְגַלָּה זיין, מ'דאַרף דאָס צו וויסן, דאַרף דאָס זיין קשור בלב, אַנגעקניפט [אין האַרץ, כדי שידעו להזהר] מ'זאָל זיך נישט אויסגליטשן, מ'זאָל נישט אַריינפאַלן אין חשכות הדור. [ולזה אמרה הנבואה] צאי לך בעקבי הצאן.

^ט פירוש: רושם (פיסטרט) הנשאר בעפר הארץ מדרסת רגל הבהמה.

^פ דכיון שיש בהדור ההוא גם סימני טומאה, אם כן גם הסימני טהרה הם גרועים עוד יותר, וכדרך שביארנו בענין החזיר, דיען כי מפרים פרסה הוא על כן גם הטומאה של גרה לא יגר יותר קשה, כי ע"י הצביעות הוא מזיק יותר.

צה

סיום ישוב קושיא א-ג

כיון שהעצה להבחין ההבדלה בין טמא לטהור, הוא רק ע"י שנביט בפסיעות של הדורות הקודמים, על כן אמרה תורה **לֵאמֹר "אֲלֵיהֶם"**, דהיינו לאלעזר ולאיתמר, או להכהנים, שהם היו המורים באותו דור הראשון שנתנה בו התורה, והם יורו הדרך בזה לדורות העתידים, אשר הם צריכין לילך ולהביט אחר דורות הראשונים, שהיו תלמידיו של משה איבערדעם ביי די עופות [ובהמות טמאות], ביי די טומאה וטהרה, קודם פל איז להבדיל, די הבדלה והפרשה פון די פוחות האמות, [וואס] אלע פוחות הטומאה איז דאך [מרומז] אין דעם [בהסימני טומאה שלהם], ווי דער מדרש ד"ר ש'נט (כדלעיל אות נב). האט מען דאס אראפגעשטעלט לאמר [לדורות', ואמר] **לֵאמֹר "אֲלֵיהֶם"**, האט מען דאס געזאגט פאר די פריערדיגע [ראשי העם], אז זיי זאלן [דאס] 'זאגן' [לבני ישראל, לדורות העתידים, און נישט באהאלטן].

צו

וידבר ה' אל משה ואל אהרן [שטייט] אן איבריגער לאמר אליהם, 'פארן' דברו אל בני ישראל [שהם דורות העתידים], **"אֲלֵיהֶם"** צו זיי, צו די פריערדיגע [ראשי העם], צו די כהנים אמיתיים, ווי רש"י זאגט אל אלעזר ואיתמר וואס זענען געווען בני אהרן, תלמידיו של משה רבינו.

לאמר **"אֲלֵיהֶם"**, און פון 'דארט' זאל קומען די השפעה [להבדיל בין הטהור ובין הטמא], מ'זאל זען [אז] פון פריער קומט די השפעה [אויף שפעטער] אז מ'זאל וויסן [להבחין] די אלע כוחות הטומאה והטהרה, ס'זאל זיין **"להבדיל"** בין הקדש לחול, בין הטמא ובין הטהור.

צז

ביאור הפסוק: ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור. שבפרשת שתויי יין

בפסוק ולהבדיל בין הקדש ובין החול, פירש"י בין עבודה מחוללת לכשרה, ללמד שאם עבד כשהוא שתוי, עבודתו פסולה [ועל דרך זה יש לפרש לשון הכתוב גם בפרשת שתויי יין, דכתיב:] **יין ושכר אל תשת אתה [ובניך אתך] בבאכם [אל אהל מועד]**, שטייט אין די וואכעדיגע סדרה (י, ט-). **ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור**. זאגט רש"י^א, [מ'זאל] מבדיל צו זיין בין עבודה מחוללת לעבודה כשירה. [הא למדת], אז מ'טוט די עבודה [כשהם] שתויי יין, איז עס עבודה מחוללת.

צח

הקשה המורחז דאם כן מהו הפירוש בהכתוב בין הטמא ובין הטהור, דלא שייך לומר על עבודה לשון טמאה פרעגן זיי די קשיא, דער מזרחי^ב, [לפי זה] נו וויאזוי איז דער פשט וואס ס'שטייט דאך בין הטמא ובין הטהור. [והתיינה אצל בין] קדש לחול קאנסטו זאגן [ס'איז דא] עבודה 'קדושה' מיט עבודה 'מחוללת', אבער קיין עבודה 'טמאה' איז דאך נישטא, [דהוא רק איסור] שתויי יין, אבער קיין 'טומאה' איז דאך נישטא, וואס לאזט ער אויס [שמסיים הפסוק] בין הטמא ובין הטהור.

^א ברש"י (י, ט): ולהבדיל. כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת, הא למדת שאם עבד [עבודה כשהוא שתוי יין], עבודתו פסולה.

^ב בפירוש המזרחי (י, ט) מבאר דרשת רש"י, ואח"כ כתב: אך קשה, בשלמא גבי "בין הקדש ובין החול" שייך לומר שאם תשתו לא יהיה הבדל בין עבודה קדושה למחוללת, ששתוי שעבד עבודתו מחוללת, אלא גבי "בין הטמא ובין הטהור", היכי שייך לומר שאם תשתו לא יהיה הבדל בין טהורה לטמאה, שכולן יהיו טמאות, וכי שתוי שעבד עבודתו טמאה. [ועיי"ש מה שנדחק לתרץ].

צט

ויש לומר דזה לא קאי על ענין העבודה, אלא קאי על הפסוק שלאחריו בענין ההוראה, דצריך המורה להבין
ההבחנה בין הטמא ובין הטהור, וכאמור לעיל, ולזה אומר הכתוב דהשיכור פסול להורות בין הטמא ובין הטהור
[נאָר] דערנעבן (כפסוק שאחריו) שטייט דאָך וְלִהְיוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [ופירש"י, דבא
ללמדנו כי השיכור] ער איז אסור להורות.

[ונמצא דכאן] שטייט דאָך דער מקור ההוראה.

און אז ס'איז אסור להורות, קען מען נישט זיין קיין "מבין" [להבחין ולהבדיל] בין
הטמא ובין הטהור. [אשר לזה צריך הבנה רבה, וכמו שביארנו לעיל].

ק

ביאור לשון הברייתא שבגמרא: יכולני לפטור כל העולם מן הדין

יש לפרש דפטור מלהורות בדין, כיון שהם בבחינת שכורת ולא מיין

לעולם שטייט דאָך^פ יכולני לפטור כל העולם [מן הדין, שנאמר] שְׁכֹרֶת וְלֹא מִיֵּין

[ישע"י נא, כא].

קא

- ס'שטייט דאָך [דאָ] זיין וְשֹׁכֵר [אל תִּשְׁתֵּה], זיין, ווייל דורך זיין ווערט שְׁכֹרֶת, ער
זאָגט דאָך וְשֹׁכֵר, טייטשט ער אויס [ברש"י] אויף שְׁכֹרֶת^פ - .

קב

די זעלבע איז ביי שְׁכֹרֶת וְלֹא מִיֵּין, די גמרא וויל זאָגן פטור מדין תפילה.

[אמנם לשון הברייתא הוא] יכולני לפטור כל העולם כולו מן הדין [שנאמר] שְׁכֹרֶת
וְלֹא מִיֵּין, [אזוי] זאָגט ער קודם. [ויש לפרש בזה] ווייל לעולם איז דאָך שיכור אסור
'להורות' [בדין], איבערדעם ווייל ס'איז בחינת שכורת, העט מען געקאָנט זאָגן [לפטור]
מן הדין.

נאָר די גמרא פרעגט דאָך ס'קאָן דאָך נישט זיין, [דשיכור יהא פטור מן הדין כפשוטו,
ולזה מתרין] נאָר מדין 'תפילה'.

קג

ולדרכינו רומז כי הדורות האחרונים שהם שיכורים ולא מיין, פסולים להורות בדין ההבדלה
בין טמא לטהור, ועל כן צריכין להביט בזה רק על דעת רבותינו שבדורות הקודמים

[ולדרכינו לעיל] קען זיין די זעלבע [בחינה, דכוונת לשון הברייתא, ווייל] מ'קאָן נישט
'אליין' קאָן מען נישט מִבְּחִין זיין [בדורות האחרונים, שאז הם בבחינת שכורת ולא מיין]. נאָר
מ'מוז קוקן אויף דערפריער [על דורות הראשונים], ווען זיי האָבן געהאַט דעם דעת
אַמְתִּי, האָט מען געוואוסט לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר, וְלִהְיוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

^פ בגמרא עירובין (סד: -סה:): אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה, יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן
הדין [פירש"י: לטעון על כל ישראל לפני הקב"ה דבר שיפטרו כולן מדינא לעיתא לבוא, לומר שהן שיכורים ואין נתפשין על
עונם] מיום שחבר בית המקדש ועד עכשיו, שנאמר [ישע"י נא, כא] לְכֵן שָׁמְעִי נָא זֹאת עֲנֵה וְשִׁכְרֶת וְלֹא מִיֵּין.
מיתבי, שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר, עבר עבירה שיש בה מיתה, ממיתין אותו, מלקות, מלקין אותו. כללו
של דבר, הרי הוא כפיקח לכל דבריו, אלא שפטור מן התפילה. מאי יכולני לפטור דקאמר נמי מדין 'תפילה' [אם
נדין אותו על שלא היו מתפללין בכוונה, יכול אני לפטור]. אמר רבי חנינא, לא שנו אלא שלא הגיע לשכורתו של לוט,
אבל הגיע לשכורתו של לוט פטור מכולם.

^פ ברש"י (ט:): זיין וְשֹׁכֵר. זיין דרך שכורתו. [ומקורו בתורת כהנים, ובגמרא כריתות יג. ועיין בפ' המזרחי וגור אריה
כאן].

קד

סיום התורה - וברכת הקודש

דער אייבירשטער זאל העלפן טאקע:

מ'זאל מיר דבוק זיין אין דעם דרך פון די פריערדיגע, אין דעם דרך אמיטי, אין דעם דרך התורה.

מ'זאל דבוק זיין אין די צדיקים פון די פריערדיגע דורות.

מ'זאל נישט אפגעריסן ווערן [מהם ומדרכם].

דער בורא כל עולמים זאל במהרה מאיר עיני ישראל זיין.

קה

[והכתוב אומר] (יא, מה) **כִּי אָנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, דָּאָס איז אַ "מַעֲלָה",** אזוי ווי די גמרא זאגט^פ [אז] **"הַעֲלִיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל שְׁטִיט אויף דעם, אויף [אזהרת הרחקת] נבילות וטריפות, אויף [אזהרת הרחקת] די אלע טמאים און טומאות, [שטייט] כִּי אָנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם [מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם],** איך האב ענק אויסגעצויגן פון מצרים, בשביל שאין מטמאים בשרצים, מ'זאל זיך נישט מַטְמָא זיין מיט די פוחות הטומא. וְהִתְקַדְּשֶׁתָּ וְהִיִּיתָ "קְדוּשִׁים" לְאֹזֶט אויס די פרשה דערויף^פ, [כי ע"י זה נקראים "קדושים"], און דורכדעם וועט קענען זיין לעתיד כָּל הַנֶּשֶׁאָר בְּצִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם "קְדוּשָׁה" יֵאָמֶר לוֹ (ישעי' ד, ג).

קו

טאקע במהרה זאל מיר זוכה זיין צו זען ישועת ישראל.

און ביז דערווייל זאל מען נאך די זכיה האבן [וידך] **"מְקַדֵּשׁ" צו זיין.**

מ'איז אין די ימי הַסְּפִירָה, [ונזכה לעשות הכנה] מ'זאל מיר זוכה זיין מְקַבֵּל צו זיין די תורה [בחג השבועות], בְּאֵמֶת וּבִתְמִים.

דער אייבירשטער זאל העלפן: מ'זאל דבוק זיין [בדרך האמת].

הקדוש ברוך הוא זאל דערלייכטן עיניהם ולבם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

במהרה זאל מיר זוכה זיין צו דינען דעם באשעפער מיט א פנים מאירות, מתוך נחת ושמחה, בְּאֵמֶת וּבִתְמִים.

מ'זאל זוכה זיין צו זען במהרה, בישועת כל ישראל ובשמחתן, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^פ בגמרא בבא מציעא (סא): אמר ליה רב חנינא מסורא דפרת לרבינא, יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי [פירש"י: גבי שרצים. בויהי ביום השמיני, כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים] וכו', אנא "המעלה" קא קשיא לי, מאי שנא הכא "המעלה" דכתב רחמנא. אמר ליה, לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל אמר הקב"ה אילמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים, דיי, [שהן 'מעולים' ונאים, ואין נמאסים בשקצים הללו, להכי כתב לשון 'עלוי', שמעלה גדולה היא אצלם].

^פ לשון הפסוק (יא, מד-מה): כי אני ה' אלֵקִים וְהִתְקַדְּשֶׁתָּ וְהִיִּיתָ קְדוּשִׁים כי קדוש אני, ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ. כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, וְהִיִּיתָ קְדוּשִׁים כי קדוש אני.

